

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Fredrika-Bremer-Förbundets medlemmar anmodas att med snaraste till byrån, 54 Drottninggatan, 1 tr., insända års-afgifter och prenumerationsafgifter.

1896.

3:e häft.

DAGNY

TIDSKRIFT FÖR SOCIALA OCH LITTERÄRA INTRESSEN

UTGIFVEN AF

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET.

INNEHÅLL:

Anna Sandström, Kvinnoarbete och kvinnolycka. Ännu några synpunkter.

Lydia Wahlström, Kvinnor och politik för 100 år sedan.

Gerda Meyerson, I upplysningens och människokärlekens tjänst. Ur Eliza Orzeszkos judeberättelser.

M. A., Kvindelig Læseforening. Bref från Köpenhamn.

Meddelanden från Fredrika-Bremer-Förbundet. En ny komité: Gift kvinnas äganderätt. — Stipendiefonderna.

Fröken Kristine Dahl.

Pensionsfond för sjuksköterskor.

Från skilda håll.

Pris pr årgång: {För Förbundets medlemmar kr. 2:50.
{För icke medlemmar » 4:00.

Fredrika-Bremer-Förbundets adr.: Drottninggatan 54.

**K. M. Lundbergs Bosättningsmagasin och
Almedahls Fabriks Försäljningsmagasin**

7 Storkyrkobrinken 7
STOCKHOLM.

Specialité: **Linne-** och **Sängutstyrslar.**

Största härvarande lager af **Linne- & Bomullsväfnader:**

Duktyger, Handdukar, Näsdukar, Spetsar, Lakanslärfter, Broderier.

Färdigsydda Damutstyrslar, tillverkade å egen syateljier.

*Priskurant och prover sändas franko. Order å väfnader, uppgående till
minst 25 kronor, levereras frött vid närmaste järnvägs- eller ångbåtsstation.*

Doktor HEDDA ANDERSSON

38 Malmskilndsgatan 38.

Mottagningstid från och med den 1 Nov. hvardagar 12—2 e. m.
helgdagar 10—11 f. m. Allm. Tel. 82 99.

Läderplastik.

Alla slags verktyg för läderplastik säljas billigast hos

PER FROM, Stockholm,

26 Mästersamuelsgatan 26.

OBS! Saxar, knifvar och skridskor slipas.

Hygieniska Skodon tillverkas för Herrar, Damer och Barn.

OBS! Prisbelönta af Dräkt-Reformföreningen.

Skodon tillverkas äfven efter modern fason.

☛ Allt arbete utföres noggrant och af bästa materiel. ☛

Reparationer verkställas väl och på bestämd utlöfnadstid.

P. GUST. PETTERSSON,

52 Drottninggatan 52.

Nya Hushållsskolan

(för bildade flickor). Grundad 1881.

Föreståndarinna: **Fröken H. Cronius.**

Nya Hushållsskolans Matsalar

Vestra Trädgårdsgatan 19.

OBS! Särskild matsal för fruntimmer.

**Äkta
COLLODIN.**

Tillförlitligaste

och af **Tusen-**

tals personer

bepröfvadt me-

del mot **liktornar,**

vårtor, hudhårdnad

och **nageltrång.**

Obs, alltid denna in-

registrerade etikett som

garanti för varans äkt-

het.

INTYG:

Undertecknade, som användt Herr Axel Litströms Colloidin mot liktornar och kylknölar, ha funnit medlet fullt motsvara sitt ändamål, och kunna det derföre hos enhver till det bästa rekommendera. Ämål den 3 maj 1886.

*I. G. Geijer. A. Ljungberg,
Rådman.*

Undertecknad, som varit besvärad af en mängd vårtor, har genom användandet af »Colloidin» från Apotekaren Herr Axel Litström i Falun, blifvit från dem helt och hållet befriad; hvarföre jag omnämnda medel hos enhver till det bästa rekommenderar.

Motala & Nykyrke d. 27 aug.
1886. *August Axén, Handlande.*

Säljes hos Parfym- och Bokhandlare i flaskor å **60 öre** och **1 krona.**

Franko mot **1 kr. 20 öre.**

AXEL LITSTRÖM, Falun.

För kapitalister, särskildt fruntimmer, har det länge varit ett önskningsmål att kunna öfverlämna värden af sina värdepapper och skötseln af sina affärer åt någon person eller institution, som med absolut säkerhet förenade punktlighet och noggrannhet i utförandet af det anförtrodda uppdraget äfvensom prisbillighet. En sådan institution är

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning

(Lilla Nygatan 27, expeditionstid 10—4),

som under garanti af **Stockholms Enskilda Bank** åtager sig vård och förvaltning af enskilda personers och kassors värdepapper.

Exempel 1. Om en person hos Notariatafdelningen deponerar obligationer, inkasserar Notariatafdelningen vid förfallotiderna kuponger och tillhandahåller deponenten influtna medel. Vidare efterser Notariatafdelningen utlottningar af obligationer och underrättar deponenten i god tid, ifall en denne tillhörig obligation blifvit utlottad, samt lämnar förslag till ny **placering** af det ledigblifna kapitalet.

Exempel 2. Om inteckningar deponeras hos Notariatafdelningen underrättar Notariatafdelningen gäldenären därom att räntorna å inteckningarna skola till afdelningen inbetalas, hvarefter de medel, som inflyta, till deponenten redovisas. Vidare tillser Notariatafdelningen att inteckningarne blifva i vederbörlig tid förnyade. Om en hos afdelningen deponerad inteckning genom underlåten förnyelse skulle förfalla, ersätter **Stockholms Enskilda Bank** därigenom uppkommen skada.

Förvaringsafgift: 50 öre för år pr 1,000 kronor af depositionens värde, dock ej under två kronor.

I bokhandeln har utkommit:

Anna Sandström.

Kvinnoarbeta

och

 Kvinnolycka

Tvenne uppsatser i Dagny

med anledning af

Ellen Keys "Missbrukad Kvinnokraft".

Pris: 50 öre.

Aug. Magnusson

(etablerad 1860)

46 & 48 Vesterlånggatan 46 & 48

Försäljningslokaler: *nedra botten, en, två* och *tre* tr. upp

STOCKHOLM.

Största lager i Norden

af

Kulörta o. Svarta Ylleklädningstyger
Kulörta och Svarta Sidentyger
Bomulls-Tvättklädningstyger
Schalar och Underkjolar m. m.

Observera! Genom direkta förbindelser med in- och utlandets förnämsta fabrikanter kan jag erbjuda ofvannämnda artiklar **bättre** och **billigare** än någon annan och torde en hvar genom besök i mina lokaler eller genom requisition af profver och varor lätt blifva öfvertygad om fördelen att hos mig fylla sina behof af dessa artiklar.

Riks-Telefon 6 26.
Allm. Telefon 28 67.

**Profver på begäran
kostnadsfritt.**

Riks-Telefon 6 26.
Allm. Telefon 28 67.

OBS! Alla underkjolar tillverkade på egen fabrik efter nyaste franska och tyska modeller

Kvinnoarbete och kvinnolycka.*

Ännu några synpunkter.

Sedan föregående häfte af Dagny utkommit, hvori min första artikel »Kvinnoarbete och kvinnolycka» stod att läsa, har diskussionen om kvinnofrågan fortgått, och fröken Key har hållit sitt tredje föredrag. Detta blef troligen för många liksom för mig en öfverraskning och en sviken förväntan.

Man hade nämligen väntat, att fröken Key vid detta tillfälle skulle ha närmare utlagt och förklarat de mera allmänt hållna yrkanden, hon förut gjort, och visat hur de skulle taga sig ut i praktisk tillämpning; i stället fick man höra samma allmänna påståenden, då och då interfolierade med andra, som tycktes rakt strida mot de förra, utan att talarinnan på något sätt vinnlade sig om att upplösa eller förklara motsägelsen. Klarheten är dock en välsignad sak både för den som talar och skriver, hvilken därigenom undgår att bli missförstådd, och för dem som höra och läsa, hvilka veta, hvad de hafva att hålla sig till.

Föredraget, i högsta grad stämmingsfullt och framfördt med talarinnans vanliga talang, blef egentligen en andaktsstund, under hvilken man betraktade den tvåfaldiga texten: mannens öfverlägsenhet i kulturarbetet och kvinnans öfverlägsenhet i känslolif. — Mina föregående uttalanden hafva säkerligen tillräckligt tydligt ådagalagt, att jag icke är fallen för att öfverskatta kvinnans förmåga — jag har tvärtom blifvit beskylld för motsatsen — och männens öfverlägsenhet i det stora hela har jag aldrig betviflat, men när man får höra denna öfverlägsenhet tagen som text till en predikan, så börjar man med nyvaknad kritik att undersöka texten och undra, om den verkligen i den utsträckning, som fröken Key tager den, är så ofelbart sann.

Vi ha fått veta, att inga kvinnonamn stråla bland *mänskligens* eviga namn, men låt oss röra oss i litet mindre kretsar och taga reda på, om det finnes så många *svenska mantliga* namn, som höra till dessa eviga stjärnor? Linné, Tegnér, Svedenborg, skulle kanske någon föreslå, men icke ens dessas evighet är höjd öfver allt tvifvel. Låt

* Sedan denna uppsats skrefs, har en broschyr af Mathilda Roos »Ett ord till fröken Key och till den svenska kvinnan» utkommit, hvilken innehåller många uttalanden, öfverensstämmande med fröken Sandströms.

oss vidare sätta ned våra fordringar litet och i stället för mänsklighetens eviga namn tala om de namn, som för oss här i *Sverige* äro oförgätliga. Bland dessa finna vi då vår största representant för medeltidsmystiken, *Birgitta*. Vi finna vidare en af våra kraftigaste och mest fjärrskådande medeltidsregenter, *Margareta*. Hvilken skald från den Gustavianska tiden lefver väl mest på folkets och ungdomens läppar? Icke Leopold eller Kjellgren, utan *Anna Maria Lenngren*, hvars popularitet är jämförlig endast med Tegnér's och Runebergs. Och så ha vi *Fredrika Bremer*, hvars på många tungomål öfversatta arbeten gjort det svenska namnet berömdt öfver hela världen. Fru *Carléns* »Ett köpmanshus i skärgården» torde kunna täfva med »Den siste Athenaren» om äran att vara svenska litteraturens mest betydande roman. Gå vi till 80-talets realistiska litteratur, så borde väl fröken Key minst af alla hafva glömt, att den har knappt mer än ett, möjligen två manliga namn, som så fullt karakterisera riktningen, som dess bästa kvinliga författare. Och den originellaste roman, som utkommit på senare tider, den som mest afgjort slog in på en ny bana, var den icke författad af en kvinna, *Selma Lagerlöf*?

Dessa namn synas mig vara alldeles tillräckliga för att bevisa, att om man ströke bort allt kvinnoarbete i Sverige, skulle kulturen här icke vara sådan som den nu är; och dock har jag förbigått så många på andra banor framstående och ledande kvinnor, hvilka på sitt sätt gjort betydande insatser i utvecklingen. Nej, det där talet om mannens *absoluta* öfverlägsenhet och kvinnans *intighet* på kulturarbetets område, det kan ju möjligen predikas som en sanning i andra länder, men att *svenska* kvinnor kunna jublande mottaga det som en sanning, ja som ett evangelium, det skulle man knappast kunnat tro, om man ej sett det med egna ögon.

När jag i det föregående förenat mig med fröken Key i klagan öfver ett jämförelsevis svagt resultat af kvinnornas arbete, så tänkte jag företrädesvis på de många, som aldrig gjort anspråk på genialitet eller på en ledande ställning, men som med duglighet och godt hufvud ägnat sig åt så väl intellektuella som praktiska yrken. Jag ville se dem mera behärska sina respektive arbetsområden och i mera synbar måtto draga sina strån till stacken på det sättet, som erfordrar endast företagsamhet och allvarlig koncentration. Jag skulle önska att se kvinliga namn mindre i samband med notiser om tagna examina än i samband med vetenskapliga iakttagelser eller praktiska rön af betydelse, och jag är säker att detta skulle kunna ske, om de begäfvade kvinnorna bättre toge vara på sin arbetskraft.

Men jag återgår till föredraget. Många af den talrika kvinliga ungdom, som åhörde det, gingo säkert hem med de bästa föresatser att enligt talarinnans uppmaning bruka »sitt kvinliga patos», »sätta in sin kvinliga egendomlighet» och göra detta i arbetet, när de icke kunde ha tillfälle att göra det på det bästa sättet, som hustrur och mödrar. Men säkert blef det dem ganska svårt att komma till klarhet med huru de därvid skulle bära sig åt, ty det är en svår och intrikat fråga detta: *när arbetar man på ett kvinligt sätt?*

Fröken Key är dock icke förlägen om svar på denna fråga. Hon vet först och främst på pricken, hvilka mål som kvinnans väsensart bjuder henne att arbeta för, nämligen: för fredssaken, för en sådan reform af undervisningen, att folkskolan blir bottenkola, för lösningen af de sociala frågorna; med andra ord, kvinligheten bjuder att arbeta just för de åsikter, som fröken Key anser vara de rätta. Detta kallar jag att vara dogmatisk. Med fullkomligt lika goda skäl kan en annan komma och bevisa, att den kvinliga egendomligheten bjuder oss att verka för federationen, för den absoluta nykterheten och för religionen.

Det förhåller sig nämligen så, att kvinlighet är ett obestämdt begrepp, som hvar och en kan definiera på sitt sätt. Det är obestämdt äfven därför, att det just för närvarande håller på att undergå en metamorfos; kvinligheten eröfrar det ena arbetsområdet efter det andra, om hvilket det förut hette: det där är omöjligt för en kvinlig kvinna. Man kan numera icke annat än storskratta åt de karakteristiker öfver kvinnonaturen och dess begränsning, som skrefvos för en 50 år sedan. Ännu 30 år tillbaka i tiden skulle det väl ansetts för omöjligt, att en kvinna med anspråk på kvinlighet kunde uppträda och hålla offentliga föredrag; och nu är det väl ingen som bestrider, att t. ex. fröken Key gör detta med fullt bibehållen kvinlig värdighet.

När fröken Key i sina senaste i tidningen Idun tryckta teser påstår, att kvinnorörelsen har »förkvävt intresset för utforskandet af kvinnans särskilda egendomligheter», så är detta alldeles falskt, ty kvinnonaturens såväl krafter som begränsning hafva tvärtom blifvit — eller rättare sagdt börjat att blifva — kända genom de olika slag af arbeten, som kvinnan fått tillfälle att ägna sig åt; ett bevis härför är just den nyss nämnda oerhörda omdaning, som begreppet kvinlighet undergått på de sista decennierna. All den kunskap om kvinnans väsensart som kan hemtas endast från hennes sätt att *älska*, torde väl skalderna

för länge sedan ha meddelat oss, de som sedan urminnes tider så grundligt analyserat henne från den sidan.

Så vidt jag förstår, finnes det intet annat sätt att bevara kvinligheten än att vara *naturlig* och okonstlad. Kvinligheten är en blomma, som utvecklas hos hvarje kvinna, som är naturlig, och som ej genom jäktadt arbete förlorat den stillhet, hvarom jag i den föregående uppsatsen talat. Man behöfver icke göra något vid den saken, och man kan det icke heller; blott solskenet är där, slår blomman ut. Solskenet är visserligen i främsta rummet ömhet och kärlek, men det kan också vara ett arbete, som är lämpadt efter kvinnans individuella anlag. I motsats till fröken Key vill jag nämligen trycka mer på den *individuella begåfningen* än på den *kvinliga väsensarten*, om hvilken man med skäl kan säga, att den ännu i många afseenden är *utforskad*.

Kvinligheten behöfver alls icke förstöras af yrkesarbetet. Om en kvinna har en oemotståndlig kallelse för ett arbete, äfven ett sådant som hittills ansetts såsom uteslutande manligt, kan man vara säker på, att hon icke förlorar sin kvinlighet genom att ägna sig däråt. En människa kan aldrig blifva onaturlig och obehaglig — och det är ju just detta, som den okvinliga kvinnan är — genom att verka i enlighet med sin naturs anläggning. Och fröken Key är nog ense med mig därom, att naturen gör sig ej skyldig till ett sådant slöseri, att hon i en varelse nedlägger anlag, som äro ämnade att förkvävas. Till och med ett så okvinligt yrke som härförarens har ju en gång utfövat af en kvinna — Jeanne d'Arc — och enligt den bild traditionen tecknat af henne, var hon ju allt annat än rå och framfusig, det var ju just genom sin jungfruliga entusiasm och renhet, som hon hänförde sina landsmän och räddade Frankrike.

Men när kvinnor röka cigarrer, sitta och hänga på kaféer, bruka grofva ord och dylikt, då förlora de sin kvinlighet, ty härvid följa de icke någon inspiration af sin individuella natur utan endast en okunnig lust att härma männen. De s. k. emanciperade damerna äro nästan alltid tillgjorda. Det är också ett faktum, som icke kan undgå en opartisk iakttagare, att de ledande och inflytelserika kvinnorna i vårt land icke alls affektera manliga fasoner, att de i klädsel och uppträdande på intet sätt skilja sig från andra kvinnor. De forna emanciperade, som klippte af håret för att slippa besväret att kamma sig, och hvilkas hela väsen uttryckte ett fast beslut att kosta hvad det ville armbåga sig fram genom de hatade och föraktade männens led — de försvinna allt mer som snön för solen.

Vår tids framstående kvinnor — åtminstone i Sverige — veta mycket väl, att det är både enklast och klokast att också i arbetet uppträda som kvinnor; klokast, ty kvinligheten är på alla områden, också det yttre arbetets, en makt som eröfrar och vinner. De veta också, att kvinligheten sättes i fara genom den intellektuella fåfänga, som utmärkte de nu snart saligen aflidna blåstrumporna, och som dref dem att ständigt och jämt äflas att hålla fram sin kunskap och sin duglighet och därmed slå männen på fingrarna. Ett sådant uppträdande måste verka så mycket obehagligare på männen, som dessa ju endast på senare tider kunnat vänja sig vid att i kvinnan se en jämlike i intellektuelt afseende. Man måste besinna, att *under alla föregående tider har kvinnan i stort sedt varit sådan mannen velat hafva henne, nu för första gången i historien står han inför en kvinna, som danat sig efter sitt eget ideal och icke efter hans*. Detta är för honom en ganska pröfvande situation, och det är egentligen nästan underligt, att konflikterna ej varit häftigare än de varit; på det hela har han tagit saken ganska godmodigt.

Man kan för öfrigt icke lägga an på att utveckla den kvinliga egendomligheten, ty huru skulle man kunna *utveckla det omedvetna*? Det enda man kan göra är att icke förkväfvä det. När fröken Key vill, att den »kvinliga vildheten» skall medvetet användas i kulturarbetet, blir hon ju fullständigt barock; det är som om man skulle strängt säga till en människa: jag *befaller dig* att vara *naiv*, det är din *plikt* att vara *impulsiv* och *omedelbar*.

Dessutom är det farligt detta tal om att utveckla den kvinliga egendomligheten; i praktiken komme det endast att leda till ett utvecklande af de kvinliga *felen*, ty *de* äro lätta att komma åt. Visserligen är kvinnans själslif i många väsentliga fall olika mannens, men utvecklingen tycks gå därhän, att en fullt harmonisk man tillägnar sig en dryg del af de bästa kvinliga egenskaperna, och tvärtom. Det finnes ju män, som äga en kvinnas ömhet och finkänslighet, och dem finner man icke ibland de svaga karaktererna — ty sådana utmärkas vanligen af småsinne och egoism — utan hos de starka, alltså just hos dem, som bibehållit och utvecklat de bästa manliga egenskaperna. Föreningen af manlig kraft och kvinlig ömhet skapar den högsta grad af mänsklig fullkomlighet som vi känna. Vanlig är den icke, ty få män äro i vår enerverade tid nog starka för att kunna tillåta sig att vara veka.

Skulle vi nu icke kunna tänka oss, att liksom mannen kan lägga bort sin brutalitet utan att förlora sin manlighet, så skulle också vi kvinnor

kunna lägga bort våra speciellt kvinliga fel, t. ex. vår lidelsefulla uppfattning af förhållanden och personer, vårt sätt att alltid se blott *en* sida af en sak och därigenom blifva så fruktansvärdt orättvisa, vårt småsinne, m. m.? Ja, skulle vi icke rent utaf kunna försöka oss på det vågstycket att göra» vår insikt om $2 \times 2 = 4$ manligt klar och fast»? Skulle all vår förmåga att uppfatta känslolifvets fina nyanser och att genom sympatien sätta oss i förbindelse med våra medmänniskor gå förlorad genom — litet sundt förnuft? Låt oss åter taga till hjälp en analogi från den manliga erfarenheten: har det någonsin påståtts, att vetenskapsmannen genom sin logik blifvit mindre känslig än t. ex. en ostuderad bonde?

Få saker hafva grämt och förgat mig så mycket som pedanternas begär att torka ut undervisningen i våra skolor och förvandla den till idel logik, och jag har just aldrig på något område känt mig frestad att dyrka snusförnuftigheten. Men två saker hafva numera lärt mig att akta, ja nästan svärma för den logiska kvinnan; den ena är — en vidsträckt erfarenhet af fruntimmer, och den andra — fröken Keys anlopp mot logiken.

Logiken är tankens skelett, det får aldrig synas, men det måste finnas. Det är ändå skelettet, som skiljer de högre djuren från de lägre, och ett sjäslif med endast impulser och instinkter och känslor gör samma obehagliga, opålitliga intryck som de slemmiga blötdjuren. Ja, logik är i grund och botten endast redbarhet och vederhäftighet öfverflyttad på intelligensens område. Och den skulle antingen vara så omöjlig att förvärfva eller, förvärfvad, vara så farlig för kvinnan?

Jag vill påstå, att logiken är mycket god att ha till och med för makan och modern, och många studerade kvinnor blifva utmärkta husmödrar just genom sin förmåga att *handla på grund af skäl* och ej på grund af lösa instinkter och impulser. Hur oändligt många hem bli ej förbittrade genom nyckfullhet och dåligt lynne hos husmodern, som i alla små motgångar ser människors elakhet eller ödets hårda domar, och som på grund af sin oförmåga att *tänka klart* ofta blir så ofantligt orimlig mot sin omgifning! Hur många äktenskapliga gräl skulle ej inställas eller åtminstone förkortas till hälften, om hustrun kunde »taga reson»? Huru mycket bättre behandlas icke tjänarne i ett hus, där matmodern är en kvinna, som med lugn och konsekvens fattar sina beslut och afväger skyldigheter och rättigheter! Den där omedvetna, »naturbestämda» kvinligheten kan vara förtjusande i sällskapsrummet, men visar ofta fruktansvärda skuggsidor i köket.

Fröken Key vill icke neka kvinnan att deltaga i det yttre kulturarbetet, men dels vill hon, att hon skall sträfvä för vissa, såsom kvinnliga utpekade *syften*, dels skall hon arbeta på ett *sätt*, som är alldeles olika mannens. Kvinnorna få ej »snegla på ett manligt arbetsideal», ej »rada upp sig som nollor bakom en manlig siffra», utan de skola »göra revolt» genom att i arbetet sätta in dels moderlighet, dels den af Laura Marholm upptäckta »kvinliga vildheten». Hvad som menas med »vildheten» kan man möjligen med litet god vilja förstå — det är allt det oberäkneliga, skiftande, hänsynslösa i kvinnonaturen — men hvad man däremot platt icke kan förstå är fröken Keys sträfvande att göra instinkten till ett resonnemanng och regellösheten till regel. Meningen tycks vara den, att kvinnoarbetet skall grundas på *kvinnoinstinkter*, på sådana, som »leka med systemen och programmen, logiken och formerna», och att det skall gå i opposition till det manliga kulturarbetet. Man frågar sig med förvåning: hvart har nu mannens öfverlägsenhet tagit vägen? Det är ju han, som är »skaparen af de nya idéerna». Jo, enligt fröken Keys mening är kvinnan mycket dummare än mannen, när hon vill understå sig att bruka hans vapen, logiken; men mycket, mycket kvickare, när hon låter bli att tänka och låter leda sig af sina instinkter. Mycket farliga instinkter för resten, ty de hindra henne att antaga »den gifna kulturens resultat som för sig förbindande».

Enligt fröken Keys åsikt bör emellertid kvinnan få bruka sin moderlighet och sin vildhet — två bra nog oförenliga egenskaper — på det »medborgerliga lifvets alla områden»; till och med rösträtt bör samhället tillerkänna henne. Antag nu, att en kvinna är medlem i en komité, som för öfrigt består af manliga medlemmar. Hon vill kämpa för sina egna syften, som leda sitt ursprung från hennes kvinnlighet; hur skall hon därvid gå tillväga? Skall hon släppa lös sin känsla — sin »vildhet»? Jo, då ville jag se våra ämbetsmän och grosshandlare eller våra bönder! Hvilka ansikten de skulle sätta upp! Det vore just inte rätta sättet att taga dem. Nej, om själfva syftet och ej blott nöjet att göra revolt ligger henne om hjärtat, får hon allt gripa till mannens vapen: förnuftsgrunder och erfarenhet; den kvinnliga känslan får icke följa med annat än som en fin, nästan omärklig doft af stämning.

Eller kanske kvinnan-medborgarinnan sätter sig öfver alla dessa tråkiga former med styrelser och komitéer? Skola vi tänka på masspetitioner och kvinnoriksdagar, eller skola vi kvinnor rusa in öfver den manliga kulturen som barbarerna öfver Rom?

Fröken Keys tal om den kvinliga vildheten kunde man ha uppfattat endast som en originell fantasilek, men det är vid närmare betraktande ganska farligt, ty det kan ge upphof till ett mycket olycksaligt misstag, det nämligen, att kvinnorna skulle kunna komma till inflytande på en ginare och bekvämare väg, än den mannen måste gå. För dem gäller det, att ingenting af bestående värde kan genomdrivas här i världen utan dessa tre medel: intresse — ju eldigare, ju bättre — sakkännedom och ihärdighet; och det gifves icke heller för kvinnorna någon annan väg. Det vore i högsta grad sorgligt, om de skulle äflas att med stämningar och instinkter uppföra några usla korthus, som genast blåste omkull; nej, det är bättre, om de icke hinna med mer än en enda våning af huset, men den är solid. Den »vilda» kvinnan får nöja sig med att skriva dikter och romaner och för man och söner vara en till strid eggande Hjärdis, men icke är det värdt, att hon »ställer sig vid mannens sida i lagstifningen». Den rätten får hon lämna åt dem af sina systrar, som förena moderligheten med förmåga af logiskt tänkande. Å ena sidan tillerkännande af rösträtt och alla medborgerliga rättigheter åt kvinnan, å den andra fastslående af hennes oförmåga att inse $2 \times 2 = 4$ — det är två uppslagsändar, som fröken Key aldrig i världen kan knyta ihop.

Det är icke heller sannt, att kvinnornas arbete måste gå stick i stäf mot männens. Vårt samhälle lider visserligen af en mängd missförhållanden, hvars afhjälpande ligger kvinnan mer än mannen om hjärtat, men icke är det genom revolter hon skall aflägsna dem. Bättre vore, om hon *grundligt satte sig in i förhållandena* och med fasthet och mildhet meddelade sin på erfarenhet stödda öfvertygelse åt de ädlare männen i sitt samhälle. Dessa komme alltid att stå på hennes sida, och *tillsammans med dem* skulle hon utföra verket.

Ty lika litet som mannen är ensam härskare i idéernas värld, lika litet är kvinnan ensam i sträfandet att genom kulturen ge uttryck för mänsklighetens mildare, »moderliga» känslor.

Kvinnoinstinkten och *kvinnoförståndet*, dessa som man orätt förmenat fiendliga makter, komma säkerligen att i kulturarbetet förlikas på så sätt, att kvinnoinstinkten väljer syftena och kvinnoförståndet anvisar medlen att nå dessa syften.

Men kvinnoförståndet måste vara *uppodladt*, ty det behöfs ett träneradt, logiskt förstånd för att eftertryckligt plädera t. o. m. kvinlighetens och moderlighetens rätt. En moder, som fullbordat sina barns uppfostran, har säkerligen gått igenom en förskola, som gör henne alldeles särskildt lämplig till medborgarinna, men det kan ändå hända

— och händer ofta — att hon icke kan uträtta på långt när så mycket som hon ville, icke skaffa sig tillräckligt inflytande. Hvarför? Jo, därför att hon icke har den så att säga tekniska förstånds-bildningen, som gör att hon kan klart sammanfatta sina tankar, hastigt träffa kärnpunkten i en fråga, samt på en gång öfverskåda ett vidsträckt och inveckladt sammanhang. Familjemodern skulle säkerligen nu vara glad, om hon i sin ungdom någon tid ägnat sig åt ett yrke, ja, t. o. m. studentexamen kunde nu hafva varit henne till gagn. Det är familjemödrarnas ovana vid att arbeta metodiskt, som gör att man på de sociala arbetsområdena måste i så stor utsträckning använda tränade yrkeskvinnor, t. ex. lärarinnor. Gällde det endast att lösa *det* problemet, hur en kvinna skulle bäst uppfostras för att deltaga i medborgerliga värf, så skulle man säga: först en tid yrkesarbete (möjligen afläggandet af en examen), sedan arbete i hemmet som moder och husmoder. Men med moderlighet utan vidare kan en kvinna icke uträtta mycket i det medborgerliga lifvet.

Det är visserligen sannt, att vår nuvarande studentexamen är byggd på ett olycksaligt mångläseri, och det är ett elände, att den skall fordras som kompetens på en mängd alls icke intellektuella banor, men sådan den nu är, är det dock icke alltid af ondo att ha tagit den. En dylik examen är mycket farlig för dem — både män och kvinnor — hvars begåfning icke räcker till för att inhemta annat än hvad de oundgängligen behöfva för sin *personliga utveckling* och sitt *andliga lifsinnehåll*. Den kan däremot vara nyttig för dem, som hafva verklig begåfning, och som skola bruka sin intelligens som ett vapen. Examensläsningen liknar exercis- och skjutöfningar, nyttiga för dem, som skola bli jägare och soldater, onödiga och tidsspillande för andra. För verkligt intelligent personer — endast för sådana — medför examensläsningen den nyttan, att den tvingar till en viss mångsidighet och hindrar den flyktighet, som uppstår, när man blott studerar det som särskildt intresserar en.

Ehuru jag som sagdt på det högsta ogillar studentexamens nuvarande innehåll och dess vidsträckta användande som kompetensvillkor, tror jag dock att mången kvinna haft nytta af den som förståndsdisciplin betraktad, och fröken Key är äfven här för summarisk i sin förkastelse-dom. Hon glömmer också, att det är godt och nödvändigt att några kvinnor få alldeles samma bildning som männen; det liksom underlättar de andliga kommunikationerna könen emellan. En annan sak är att den nödvändiga förstånds-bildningen säkerligen kan förvärfvas genom studier, ordnade på helt annat sätt än de, som nu för tiden förbereda för

studentexamen. Men de förslag, som fröken Key framkastar angående unga flickors intellektuella utbildning, kan jag icke helt och hållet gilla, ty de synas mig gå ut på en bildning, som väl kunde blifva fin och behaglig, men icke nog stark och solid för en kvinna, som har anspråk på att göra en verklig insats i kulturarbetet. Att få en högre skolbildning, som på en gång innebure en inöfning i det metodiska arbetet och gifve ett rikt mått af sådan bildning, som är väckelse och själsnäring, det är det svåra läroverksproblemet nu för tiden.

Man behöfver icke frukta att kvinnorna, därför att de fått sitt förstånd utveckladt, skola arbeta på alldeles samma sätt som männen. Det är en obestriddlig sanning, att öfverallt där kvinnan gjort ett verkligt godt arbete, har hon gjort det på ett visst egendomligt sätt, som berott därpå att hon var kvinna. Hon kan ha haft alldeles samma yttre lifsgärning som en man, men hon inlade däri något annat. Det är också sannt, att detta något oftast står i sammanhang med hennes känsla. Det kommer att visa sig, att hvarhelst kvinnan inträder på ett verksamhetsfält, dit omisskännelig begåfning kallat henne, förstår hon på det mest öfverraskande sätt att afvinna arbetet en känslö- eller stämningssida. Som detta kanske är möjligt på flera områden än man nu vet, kan man icke så bestämdt afskilja vissa arbetsfält såsom uteslutande lämpliga för kvinnor. Så t. ex. anser jag mycket sannolikt, att vetenskapsidkerskan kommer mer än sina manliga kamrater att sträfva för att sprida vetenskapens resultat bland folket, ty det har hittills visat sig som en genomgående kvinlig egenskap att sträfva efter det direkt användbara och tillämpliga, att vilja se resultat. Detta är en *förtjänst*, som hänger ihop med *felet* att icke kunna sträfva för ett aflägsset mål.

Liksom tvenne växter planterade bredvid hvarandra hemta sin näring från samma luftlager och samma jordmån, men den ena omsätter den till röda blommor, den andra till blå, så kan genom inflytandet af samma lifsgärning danas å ena sidan en manlig, å den andra en kvinlig personlighet.

* * *

Det obestämda och vanskliga i hela frågan om det kvinliga arbetet visar sig aldrig så bjärt, som för föräldrar och uppfostrare när de måste gifva råd åt den unga flickan och hjälpa henne att bestämma riktningen för sitt lif. Har hon icke några anlag för ett bestämdt yttre arbete, men däremot håg för husliga sysselsättningar och förmåga att skapa trefnad omkring sig, så är det ju godt om

hon får stanna i hemmet, med det villkor likväl, att hon där får ett arbete, som är *själfständigt* och *förenadt med ansvar*; det är icke nog med att modern låter henne taga fram socker och småbröd! Flickans ställning kan ju på detta sätt blifva mycket god, hon har både arbete och familjelif; naturligtvis hyser hon också ett stilla hopp att bli gift. Men tiden går, den rätte kommer icke, föräldrarna dö. Om hon nu också har sin bärgning, kommer hon kanske ändå att känna lifvet mycket tomt, ty hon står utanför alla de lifsintressen och alla de kamratskapets förbindelser, som det yttre arbetet medför. Är hon åter medellös, måste hon med tacksamhet mottaga det mest mekaniska och sämst aflönade arbete, ty hon är ju icke ung längre och har ingen kompetens, alltså äro arbetsgifvarne icke angelägna om henne. Saken är verkligen så kinkig, att äfven om man har aldrig så klart för sig de olägenheter, som kunna åtfölja en utåt arbetande kvinnas lif, så kan man dock högst sällan med lugn tillråda en flicka att endast ägna sig åt hemmet.

Dessutom har erfarenheten lärt oss lärarinnor, att den unga flicka, som försakar yrkesarbetet, vanligen i stället väljer — icke hemarbetet — utan spegeln och modejournalen. Vi veta, huru vi måste sätta in alla våra krafter, hela vårt personliga inflytande för att få den unga flickan att inse, att hon också har en med ansvar förbunden lifsgärning framför sig. Fröken Key ser den sanna kvinnofrigörelsens fiende i en ursinnig ärelystnad. Vi se den tvärtom i flärden och lojheten. Världen hviskar alltjämt till den unga, att hon är skapad blott för att njuta, för att lysa, för att vara en dekoration. Fröken Key skulle kanske bli förskräckt, om hon besinnade huru lätt ett ovan flicköra kunde förblanda hennes stämma med världens.

Ännu en annan synpunkt. De första ungdomsåren, som följa efter den regelbundna skolgången, äro för allvarligare naturer icke alltid de lyckligaste; det är den tid, då jämnvikten lätt rubbas af ungdomliga fantasier, af grubbel och melankoli. Skall den tiden då tillbringas i »bäfvande längtan» på den »stora lyckan» — som kanske aldrig kommer — kunna följderna bli mycket bedröfliga. Ett regelbundet, ganska allvarligt arbete är för sådana naturer ett oeftergifligt villkor för inre harmoni.

Dessa äro de skäl, som tala *för* det yttre arbetet; de skäl, som kunna tala *emot*, har jag förut framhållit. Till utredandet af detta svåra spörsmål har fröken Key endast gifvit oss allt för liten hjälp. Dock ligger det mycket att taga vara på i hennes uppmaning att öppna *flera arbetsområden* för kvinnor, i synnerhet sådana, som äro af

praktisk art. Det är otvifvelaktigt, att alltför många unga flickor nu för tiden ägna sig åt studier och skön konst. Trädgårdsmästareyrket synes mig tilltalande, och skulle man icke kunna undanrödja dessa fördomar, som ännu i allmänhet hindra den bildade kvinnan från att sätta sig i spetsen för affärer, t. ex. syateljier? I detta senare fall skulle en hygieniskt kunnig och med smak begåfvad kvinna kunna göra sina medsystrar ofantliga tjänster genom att fortsätta den påbörjade reformen af klädedräkten. Säkert finnes det många bildade kvinnor med anlag i denna riktning, men de förakta ett sådant så kalladt farligt arbete och ägna sig i stället åt tusen lapprisaker, hvarmed de icke göra hvarken sig själfva eller någon annan den ringaste glädje. Ett område, där en bildad kvinna skulle kunna göra underverk och åstadkomma i hela lifvet djupt ingripande reformer, vore hotellrörelsen. Man har ju också lysande exempel härpå, ett par i Sverige och flere i utlandet. Till att arbeta på dessa områden behöfves en viss kraft och företagsamhet, men så blefve där också tillfälle till att »styra och ställa» på ett nästan husmoderligt sätt och att verka för allmännyttiga ändamål på samma gång som för ekonomisk utkomst.

* * *

Fröken Key sammanfattade sina i det tredje föredraget gjorda påståenden i följande nio teser:

Kvinnorörelsen, sådan den hittills bedrivits, har:

- 1) Förkväft intresset för utforskandet af kvinnans särskilda egendomligheter;
- 2) ledt bort uppmärksamheten från frågan om den gifta kvinnans rättsliga ställning, som är kvinnorörelsens viktigaste, och som visst ej är på minsta sätt löst hos oss, fastän Föreningen för gift kvinnas äganderätt i dagarna upphört att finnas till;
- 3) gjort sina förkunnare fanatiska, kommit dem att känna sig som prester för en ny kult, samt narrat dem att af falsk ambition öfveranstänga sina krafter;
- 4) försummat undervisningsfrågan, där dock den kvinnliga moderlighetskänslan borde homma till sin fulla rätt;
- 5) lockat kvinnorna massvis in på vissa arbetsområden, som händelsevis varit öppna, utan att undersöka, om de passa därför;
- 6) lämnat underklasskvinnan utanför sina sträfvanden och därigenom ökat de sociala olikheterna;

7) underlåtit att egga kvinnorna till att göra det bästa möjliga af sitt eget patos och förledt dem att under arbetet ständigt snegla efter ett manligt ideal att eftergöra;

8) bidragit att minska aktningen för arbetet inom hemmet, samt slutligen

9) gjort sina anhängare dogmatiska och ytliga.

Med dessa anklagelsepunkter emot kvinnorrörelsen har fröken Key gått öfver all rimlighets gräns i sina oförklarligt bittra anfall mot de s. k. kvinnosakskvinnorna. Teseina äro i själfva verket sådana, att fröken Key säkerligen, när hon en gång med lugnare besinning går in i sig själf, skall komma att ogilla dem. Hvilka äro dessa stackare som eggats till sådan ärelystnad i täflan med männen, att de blifvit öfveransträngda? Jag känner många kvinnor, som blifvit öfveransträngda, men icke på grund af ärelystnad, utan på grund af svag hälsa och ängslig samvetsgrannhet; eller också hafva de blifvit ryckta med i det jäktandé lifvets malström och hvirflar omkring där, tills de mistat sansen. I den strömmen hvirfla för öfrigt en hel mängd kvinnor, som aldrig befattat sig med något yrke.

Jag har själf aldrig hört till kvinnosakskvinnorna, och stundom har jag tyckt mig finna en viss ensidighet i deras sträfvan att under alla omständigheter hålla kvinnans fana högt, men alltid har jag i djupet af mitt hjärta hyst den största *tacksamhet* mot dessa banbryterskor, hvilka genom sitt entusiastiska och uppoffrande arbete undanröjt så många stötestenar för oss, som kommit efter. Jag har äfven ansett, att vi här i Sverige kunna skatta oss lyckliga att i spetsen för kvinnorrörelsen stått ledarinnor, vilkas fina bildning och takt undvikit de osmakliga öfverdrifter, som i andra länder ofta vidlådt denna rörelse.

Kvinnofrågan har hos oss till stor del gått i den riktningen att söka skaffa kvinnor tillhörande den bildade samhällsklassen arbetsförtjänst, och behovet häraf har varit så tvingande, att man icke haft tillfälle att så noga välja de för kvinnan lämpligaste områden. Att detta behof ännu är långt ifrån afhjälpt, visar bäst den stora mängd af sökande, som anmäla sig, så snart en någorlunda väl aföndad plats är ledig. Jag kan icke finna, att kvinnosakskvinnorna behöfva anfallas med förebräelser därför att de använt sin tid och sina krafter att skaffa platser åt en mängd unga kvinnor, af hvilka de flesta äro fattiga. Kvinnosakskvinnornas arbete har till stor del varit ett *kärleksverk*, ett verk af *moderlighet*, och det är därför så mycket mer besynnerligt, att fröken Key kan vilja genom sina orättvisa anklagelser göra dem

misstänkta i vida kretsar af kvinnor, som själfva aldrig rört ett finger för att hjälpa sina medsystrar, och som sakna alla förutsättningar för att bedöma saken.

Männe man icke också något för mycket talar om den skada kvinnornas konkurrens på arbetsmarknaden förorsakar männen? Om dessa obemedlade flickor icke kunna försörja sig själfva, hvem måste då göra det? I de allra flesta fall en *man*: en fader, en bror eller en svåger. Var det icke så det gick till i forna dagar, innan de »fanatiska» kvinnosakskvinnorna hade börjat »locka» sina medsystrar från det husliga arbetet? Den då rådande situationen var, som man vet, icke alltid behaglig för de stackars kvinliga »påhängen», som stundom fingo flytta från den ena familjen till den andra, men var denna försörjningsplikt icke också betungande för familjefäderna?

När fröken Key talar om såväl arbetet i kvinnofrågan, som inom undervisningen, skulle man kunna tro, att hon vore en främling, som just nu kommit resande hit, och som utan all kännedom om ställningar och förhållanden endast bedömde allt från en abstrakt, ideel ståndpunkt. Med afseende på *undervisningsväsendet* talar hon som om hon trodde Sverige vara ett land, där föräldrars förtroende, statsunderstöd och allsköns uppmuntran genast strömmade öfver den skola, som sloge in på en annan väg än den vanliga traditionella. Hon vet dock — och jag vet, att hon vet det — att hvarje tuppfjät på denna bana kostar den hetaste kamp mot både föräldrar och lärare och vållar oändliga svårigheter, bland annat genom jämförelsen med andra examenspluggande skolor. Hon vet, att detta oaktadt hafva flere kvinnor ihärdigt fasthållit vid sin lifsgärning att söka reformera undervisningen. Skola utan inkomster, det är en sak, som det kvinliga reformnitet ej har ryggat tillbaka för, men *skola utan elever*, så långt kan man icke gå, och därhän skulle det komma, om man i skolreformerna satte in fröken Keys »vibrationshastighet». Innan fröken Key af kvinnorna begär så genomgripande reformer, borde hon göra dem till byråchefer och ecklesiastikministrar.

Med kännedom om allt detta kan man ej begära, att kvinnorna så synnerligen skola taga åt sig anklagelsen, att de »hafva försummat undervisningsfrågan». Påståendet, att flickskolan är en kopia af gosskolan, är en gammal utnött osanning, hvars upprepande man icke hade väntat af fröken Key; såväl i afseende på *hvad* som *inhemtas* som på *sättet* för inhemtandet, såväl i afseende på daglig arbetstid som årskurser, äro skiljaktigheterna mycket stora och blifva,

åtminstone i de skolor, som ej hafva studentexamen till mål, ällt större.

* * *

Fröken Key har på senare tiden gjort så många märkliga uttalanden i litterära, religiösa och sedliga frågor, och genom sin talang, särskildt sin förmåga att framkalla stämning, utöfvar hon ett så stort inflytande, att det torde vara berättigadt att söka klargöra prägeln af hennes författarepersonlighet.

Hennes uppträdande har i min tanke bland annat den betydelsen, att det är en poetisk naturs protest mot det alltför nyktert snustorra och förståndsmässiga i vår tid. Hon har, som väl litet hvar bland oss, tröttnat på det enformiga, dammiga grå, som ligger utbredd öfver vår kultur. Vår tid — detta ständigt förtalade objekt — är visst icke ond, jag tror tvärtom att den, jämförd med andra tider, är med alla sina nyttighetsträfvanden ganska aktningvärd, men grå är den, åtminstone här i Sverige.

Det ligger något grått i halfheten i alla våra förhållanden, i vår brist på värme och öppenhet, i hela vårt korrekta och tillknäppta väsen, i hvars och ens sträfvan att vara lik alla andra. När vi umgås med hvarandra, är det nästan aldrig våra lifsintressen som vi tala om; under det läpparna röra sig och hjärnan arbetar, sitter den egentliga människan i vårt innersta stum och fryser. Detta gör lifvet grått och tungt. Ännu gråare, ja smutsgrått är arbetsjaktet, det är den dammiga, bullrande gatan, som hotar att undantränga alla lifvets vattukällor och örtesängar, både kärlek, vänskap, hemlif, studier, djup intelligens — allt.

Fröken Key är en estetisk natur, som älskar det rikt utvecklade lifvets sommarvärme, som njuter af konstens rosor och skaldekonstens vin; det är icke underligt att hon vantrifves i de nuvarande förhållandena. Hon har sett sig om i lifvet och funnit, som det tyckes, blott *en* hälsokälla, hvarifrån räddningen kunde komma, nämligen *kärleken*. Så gör hon kärleken till det centrala i hela lifvet. Kärleken skall gifva färg åt den grå enformigheten, komma skalden och konstnären att dikta och skapa. Det skall icke vara den lugna, med vänskap uppblandade ömhet, som hvardagsmänniskor ofta nöja sig med, det skall vara den stora passionen, som skalderna besjunga — Romeo- och Julia-kärleken. Hon vill, att hvarje människa skall någon gång i sitt lif hafva känt vingslagen af den stora passionen och lyftats upp i de öfversvinneliga känslornas region. Om också

*

lyckan blir kort, så är endast minnet af dessa hänryckningens stunder något, som det är värdt att lefva och lida för.

Fröken Key dyrkar poesien, och därför dyrkar hon kärleken; hon tror, att den skall göra hvardagsmänniskorna till poeter och poeterna till snillen. Såsom bekännande sig till realismen dyrkar hon också naturen, och realisten ser ju i kärleken det naturliga lifvets högsta blomstring.

Men om hon icke hade varit, eller rättare, velat vara så utpräg- lad realist, skulle hon ha tänkt på att det finnes andra känslor än kärleken, som kunna åstadkomma det undret, att människan förlorar fotfästet, att jord och himmel öppna sig, och hon ser in i skapelsens hjärta. Jag menar den känsla som Luther erfor, då han vid ljuset af det ordet: »den rättfärdige skall lefva af sin tro» såg munkhelighetens bojor falla från utpinade själar; som Rousseau erfor, när han sof under bar himmel och vaknade vid fåglarnes sång och kände sig öfversvallas af naturens härlighet, som hans förkonstlade samtid hade glömt; den som Pestalozzi kände, när han såg de första strålarna af mänskligt sjäslif tändas i barnaögon, där han förut endast sett slöhet och djuriskhet. Sådana hänryckningens stunder gå hastigt förbi, och det gäller att åter gå på jorden med säkra fötter, men man kommer tillbaka med en förut aldrig anad känsla af *människoandens omfång*; själen har sträckt ut sig till de gränser, där den möter oändligheten.

Det är sannt att hänförelsen är en helig makt, och hon kommer icke till dem som efter almanackans bud kalla på henne med pukor och trumpeter, men där hon finnes, och där hon är äkta, blir hon det centrala i lifvet, hon sätter musik till arbetet och ger oändliga framtidens perspektiv åt hvardagslifvets småting.

Hon tillhör icke blott de utvalda andarna, från dem springer hon öfver till de många, till de små, öfverallt tändande, värmande, och hon är det — i långt högre grad än den erotiska känslan — som är moder till alla stordåd och till all verklig lifsglädje. Den som aldrig erfarit denna känsla lefver endast ett halft lif, och stora vidder af hans själ ligga öde och ofruktbara — och det är just fallet med de flesta af vår tids människor, både män och kvinnor, och därför äro vi olyckliga.

Här hjälper ingen erotik. Tarfliga människor kunna icke gripas af en stor, hänförande kärlek, kärleken blir människan lik, hos den andligt simple blir den »af jordene jordisk»; de som i andra förhållanden äro sinnligt njutningslystna och själfviska, komma sannerligen icke att visa sig från någon bättre sida i kärleken. Eros är dessutom

en förfärlig aristokrat, som söker upp ungdomen, skönheten och talangen; det ligger därför något ytterst handlingsförlamande i detta predikande af att hans gunst är det som bestämmer människovärdet och lefnadslyckan. Och hvarför skall det talas, som om det icke finnes någon annan mystik i världen än den erotiska kärleken och möjligen moderskärleken?

Dyrkan af lidelsen i och för sig var ett drag, som utmärkte den litterära realismen, och som nu tycks åter lefva upp i den tämligen kvalmiga romantik, som har blifvit realismens efterträdare. Man kan icke annat än hoppas att den österländskt parfymerade erotiken ej länge blir härskande, ty den passar så föga för nordiska sinnen, som fått sina starkaste naturintryck från salta hafsbrisar och friska, skarpa fjällvindar.

Den hyperestetiska uppfattning, som å ena sidan gör erotiken till a och o, mynnar å andra sidan ut i en formlig snilledyrkan. Äfven af denna riktning har fröken Key tagit intryck, och det låter ofta, som om hon ansåge snillena fritagna från mycket, som för andra gäller såsom plikt. Denna riktning kommer fram äfven i hennes föredrag om kvinnofrågan. Det är då när hon bevisar, att kvinnan icke kan uppnå samma höjder som mannen bland annat därför, att hon icke såsom han »drifves att mäta lifvets höjder och djup», hvarvid han ej sällan under någon tid af sitt lif kommer att tangera äfven den sfer, som Bellman skildrar med den Fredmanska strofen:

»Här ligger jag i rännsten' och betraktar
Mina gamla skor».

Fröken Key fortsätter: »de kvinliga snillena träffar man sällan i en dylik situation. Men till gengäld är det också endast män, som gjort färderna mellan Inferno, Purgatorio och Paradiso». Jag tror, att här föreligger en — äfven från estetisk synpunkt — öfverdrifven uppskattning af rännstens-situationerna och de personliga Inferno-erfarenheterna. Sublimare än Milton har väl ingen skildrat helvetet, men han var ju särskildt känd för sitt puritanskt rena lif: kraftigare än Carlyle har ingen tecknat det Inferno, som öppnade sig i och genom franska revolutionen, och hans lif var i högsta grad regelbundet. Luther får väl också göra anspråk på att vara ett snille, och hans natur var icke af det urvattnade slaget, dock har han säkert aldrig befunnit sig i rännstenen.

Om man tänker på lasternas och sinnlighetens Inferno, så är det nog sannt, att många snillen hafva fördröjt sig där, och det så

länge, att de först med trötta ögon och blaserade sinnen fått se en skynt af Paradiso. Men detta har varit en olycka för dikten och för mänskligheten. Ty eftersom lasternas Inferno blifvit skildradt på ett så glödande sätt, ha många estetici spridt ut, att det ensamt är intressant, att Paradiso är tråkigt, änglasången banal och enformig samt dygden på det hela dum och filiströs. Och dock, när det gäller icke konstkännarne utan de många försmäktande själar, som af skalden vänta vederkvickelse och tröst, så är en enda äkta glimt af Paradiso tusen gånger mer värd än de mest verklighetstrogha och pikanta skisser från helvetet.

Det ligger naturligtvis i detta försvar för snillenas regellösa lif den sanningen, att snillet ofta dväljes i stormiga själar, där lidelsernas vågor gå högt, men *om* det finnes en kraft, som är ännu starkare än stormarne och håller dem i tygeln — så icke blir snillet eller den andliga intensiteten därför mindre; säkert är att hela personligheten och dess inflytande flyttar upp i en högre lifssfer.

* * *

Men man skulle ofullständigt uppfatta fröken Keys personlighet, om man icke jämsides med den nu omtalade hyperestetiska strömmingen anmärkte en annan lika tydlig, ehuru till sitt väsen högst olikartad. Det är *kärleken till hemlifvet*, i synnerhet sådant det gestaltade sig förr i världen, då familjen mera höll tillsammans, då hemsederna voro enklare och hjärtligare, då makan och modern bildade den stilla medelpunkten som allt kretsade kring, och då döttrarna tillsammans med henne läste och beundrade litteraturens bästa alster. Äfven här har den nya tiden brutit in och i viss mening härjat hemmets frid och poesi, och fröken Key har säkert allas vår sympati, när hon protesterar häremot och vill göra sitt till för att förmå mödrarna att skapa omkring sig något af den forna, äkta hentrefnaden. I pedagogiska uppsatser har hon förut på ett förträffligt sätt uttalat dessa sina åsikter, och det värdefullaste, det bestående i hennes sista uttalanden är just det, som utgått från denna sida af hennes personlighet.

Hopblandningen af dessa båda riktningar, å ena sidan kärleken till det patriarkaliska hemlifvet, å den andra det hyperestetiska öfverskattandet af känslan och den regellösa impulsen, har åstadkommit den underliga verkan, som anmärkts af många, att man, när man läser Ellen Keys föredrag, tycker sig höra två olika röster, hvilka

föra helt olika språk. Läger man nu därtill en tredje röst, som härrör från den forna kvinnosakskvinnan, så är det icke underligt, om inkonsekvenserna äro många, och om både vänner och motståndare i dessa dagar ideligen frågat hvarandra: »*hvad menar hon egentligen?*»

Anna Sandström.

Kvinnor och politik för 100 år sedan.

Taine, den spirituella franske historieskrifvaren med sin skarpa blick för salongslifvets betydelse i 1700-talets kulturutveckling, har någonstades kallat den franska revolutionstiden för en kvinnornas gyllene tid. Ludvig XIV:s envælde låg icke längre tryckande öfver pariser-societén, hänvisande kvinnor med »högre lyftning» att i hotel Rambouillet's blåa salong använda sitt öfverflödiga snille på uddiga epigram och pedantisk kritik öfver obetydliga tillfällighetsverser. I samma mån tyglarna föllo ur den vanmäktiga styrelsens händer, tillväxte också den här af unga upplysningsmän, som, med Voltaire och Rousseau i spetsen, stormade fram genom hela den bildade världen, med ytliga, men entusiastiska »stridsrop» erbjudande »full salvation» från allt slags tyranni och förtryck, full frihet och jämlikhet. Det var ett evangelium, som icke mötte döfva öron, allra minst å kvinnornas sida. Man behöfver icke peka på stjärnor af första ordningen, betydande kvinnor, sådana som madame Staël och madame Roland, för att bevisa, hurusom de franska kvinnornas intressen blifvit vidgade och fördjupade under intryck af upplysningslitteraturen. Det sinne för allmänt mänskliga frågor, som under 1700-talets senare hälft behärskade den förnämre franska kvinnovärlden, har fått karakteristiska uttryck bland annat i Gustaf III:s brevväxling med några af dess bättre representanter, särskildt den ryktbara grefvinnan d'Egmont, som i tidehvarfvets sentimentala ton besvor den nyblifne konungen att taga de nya, milda idéerna till rättesnöre vid styrelsen af sitt rike. Dessa idéer voro också allt för mycket i enlighet med Gustafs skaplynn och uppfostran, för att han icke skulle hafva tagit starka intryck däraf, äfven utan främmande rådgifverskor.

I sitt eget land hade Gustaf knappast några kvinliga vänner, som i betydenhet kunna jämföras med dessa fransyskor, så vida man

icke vill räkna hans begåfvade, härsklystna moder, hvars politiska inflytande till hennes stora harm, dock visade sig vara fullständigt förbi. De svenska hofdamerna med drottningen, den försiktiga, passiva, intresselösa Sofia Magdalena, i spetsen, hade för mycket att sköta med nöjen och toalettbestyr för att hinna ägna många tankar åt politiken, som för öfrigt under Gustaf III:s första regeringstid knappast erbjöd några ämnen af »spännande» art. Man roade sig med »karuseller», torneringar och maskerader, och man lyckades med möda dölja sina gäspningar vid de läsecirklar, som konungen då och då envisades att ställa till under någon afton, hvilken händelsevis icke var upptagen på annat sätt. Det tycks ha förhållit sig här ungefär som vid det samtida hofvet i Köpenhamn, där en ung otålig svensk diplomat klagade öfver, att man inte ens genom damernas indiskretioner kunde få reda på några politiska nyheter: »af naturen indolenta, skulle de anse sig fela mot sina män, om de visste mer än innehållet af tio Guds bud med förklaringarna; det är omöjligt att få dem att tala om annat än om sista supén på slottet». Naturligen partisk för svenska damerna, tillägger han, att det skulle bli en triumf för dessas »charme, savoir vivre och savoir faire», om danska kronprinsessan med sina hofdamer skulle komma att göra allvar af en länge påtänkt sommarvistelse vid Medevi. Det vill dock icke mycket till att i hyfsning öfverträffa det danska hofvet, där man efter middagen kunde roa sig med att i damernas närvaro dricka den gamle, sinnessjuke Kristian VII alldeles redlös eller kittla en af prinsarne tills han formligen vrålade.

Den tillämnade badresan blef emellertid inte af. Det stundade oroliga tider, och Sverige fick krig både med Danmark och Ryssland. Så kom Anjala-förbundet, följden af en för dåtidens adel karakteristisk konflikt mellan rojalism och författningsstrohet, mellan fosterlandskärlek och »frihetskärlek». Konflikten upplöstes i förräderi, och förraderiet bestraffades af Gustaf III icke så mycket genom den laga näpst, hvilken drabbade upphofsmännen, som fastmera genom stats-hvälfningen vid riksdagen 1789 — ett slag i ansiktet på hela den svenska adeln. Dennas förbittring var gränslös, icke minst, då konungen nödgades arresterera några af dess förnämsta män för att riktigt eftertryckligt ådagalägga, hvad han en gång i vredesmod yttrat: »jag är kung och jag *vill* vara det, och jag *skall* vara det!» —

Men nu var det slut med tålmodet äfven hos de svenska adelsdamerna. Den milda prinsessan Sofia Albertina gick i spetsen för deras opposition. Vid det stormiga plenum, där Gustaf III tog adeln

i upptuktelse, berättas hon ha varit närvarande på rikssalen och efteråt ha sändt sin bror en allvarlig skrifvelse med föreställningar mot hans uppträdande vid detta tillfälle. Konungen blef mycket ond öfver brevet, och hennes senare åtgärder voro knappast ägnade att återställa det goda förhållandet mellan syskonen. De af prinsessans tjänare, som förut varit löntagare äfven hos konungen, öfvergingo vid denna tid helt och hållet till prinsessans tjänst och mottogos med öppna armar af denna. Den 11-årige kronprins Gustaf Adolf blef ej mottagen af sin faster, så länge någon af konungens folk följde honom. Hon undvek all beröring med hofvet, umgicks endast med hertiginnan af Södermanland och förklarade rent af, att hon ämnade flytta till sitt stift i Tyskland, Quedlingburg, från ett land, där våld ginge för rätt.

Landtmarskalken Liljehorn, konungens trogne handtlangare vid riksdagen, blef naturligtvis föremål för den största förbittring. Det berättas, att riksråddinnan Falkenberg rent ut undanbedt sig hans visiter »för att undvika därom inblanda sina drängar». — »Han kom ändå dit och gick upp i salen», säger berättaren, »men blef af drängarne bortvist, ehuru en af dem gick in att fråga och fick samma svar».

En annan sagesman, biskop Wallqvist, säger om denna tidpunkt: »Konungens ställning var ömklig. Efter vanligheten lefde drottningen i sina rum, såg sin herre sällan och kunde visserligen icke gifva honom någon tröst. Cour kunde icke gifvas, ty konungen väntade, att inga damer skulle infinna sig. Ätminstone var allt hoffruntimret missnöjdt och vredgadt. En börsassemblé gafs, dit kungen ock kom, men där funnos ej flere fruntimmer än till två kvadriljer, och assemblén var i själfva verket mest lik en riksdagsklubb, på hvilken föga fanns annat än rojalister ur alla stånd!» — Möjligen var det efter hemkomsten från denna assemolé, som den munviga fru Schröderheim, tillfrågad om där varit mycket folk, med hänsyftning på en grefvinna Ruuth, svarade: »Nej, endast ruter fru och några hackor». Gustaf III, som var ytterst ömtålig äfven i småsaker, förlät henne aldrig detta uttryck. Hvilken vikt han lade vid damernas uppträdande finner man af vissa ämbetsmannautnämningar efter riksdagen. Det troddes, att Liljecrantz och Ridderstolpe fått sina respektive presidentplatser i kammar- och bergskollegierna, emedan deras fruar aldrig upphört att visa sig på teatern, äfven då alla andra förnäma damer skiljt sig från konungens sällskap. Detta, oaktadt han förut alltid visat ett tydligt förakt för damernas

opposition och med skämt sökt dölja sin förargelse öfver hvad han kallade »det femte ståndet, för hvilket han hade mera respekt än för de andra fyra». Med hänsyftning på allt politiskt »kackel» vid Sofia Albertinas hof, lär han ha döpt detta till »hönshuset», och en rojalistisk sautida säger härom: »ej långt därefter såg man också i våra dagblad åtskilligt satyriskt skrifvet om hönor, tillika med deras klassifikation uti gumm-höns, pärl-höns, gall-höns m. m.»

Att den gladaste tiden vid Gustaf III:s hof nu oåterkalleligen flyktat, var emellertid ett faktum, och med dylika fakta för ögonen, förstår man så innerligt väl det djupa allvaret i konungens bref till en ung adelsfröken, hvilken bedt honom om nåd för sin fästman, en i onåd fallen diplomat. Gustaf III skrifver här bland annat: »J'ai trop lieu de souhaïter que votre sexe en général redevienne ce qu'il doit être: aimable, tendre, leger, charmant, et laisse cette vilaine politique, surtout dans un temps, où je ne suis pas gâté des belles dames».

Men om kungen var missnöjd med »les belles dames», så voro dessas manliga släktingar desto belåtnare. Deras beundran öfver de aflagda profven på kvinnligt mod tog sig stundom uttryck i verser, som kanske rört våra mormors-mödrar ända till tårar, men för oss säkerligen ha mera historiskt än poetiskt värde. En profbit må här meddelas. För kuriositetens skull bibehålles den ursprungliga stafningen, som är tämligen inkonsekvent.

*»Du tåcka kiön, ditt ömma hierta
ser ej med köld en grymhet an.
Du anser med förakt och smärta
de slafvar du ej tåla kan.
Ditt blod som i din ådra rinner,
har visat denna herredag,
hur lifligt i ditt hierta brinner
rent nit för frihet, dygd och lag.*

*Du dyrckas wist af Frija Siählar,
de gee dig ock en ährestod,
de hatar alla köpta trählar,
du älskas vill utaf ett blod,
där ähvan sig med ömhet delar.
Då är det vällust älskad blii,
då hoos dig ingen känsla felar,
som kan oss tusend' nöjen gee.»*

*

*
»

Adelns dofva, outsläckliga hat mot Gustaf III, — ett hat som en gång skulle komma att söka sig utlopp i hans mord, — slår alltjämt forskaren till mötes i de gulnade handskrifterna från denna tid, hvilka ännu här och där förvaras på våra gamla herresäten.

Vi kunna nu endast förvåna oss öfver den ifver, hvarmed våra fäder för 100 år sedan i stora anteckningsböcker i skinnband och kvartformat afskrefvo de små politiska nidvisor och satirer, som aldrig skulle ha sluppit igenom censurens skärseid.

Bland de, så vidt jag vet, ännu otryckta alstren af detta slags oppositionslitteratur från tiden närmast efter riksdagen 1789, finns en liten skrift, som i all sin menlöshet är upplysande nog för historien om den svenska kvinnans politiska intressen vid denna tid. Den bär titeln:

»*Samtal mellan en prelat, en fruu, en landtman och en handlande, upptecknad utur minnet af en närvarande. (Händelsen är ej diktad)*». — De samtalande, påtagligen representanter för de fyra stånden, hvarvid »frun», betecknande nog, föreställer adeln, — äro allesammans bekymrade öfver de svåra tiderna. Men då prelatens klagomål hufvudsakligen gäller mask på säden, utbrista landtmannen och handlanden i suckar öfver det pågående kriget med Ryssland, hvaruti frun »på ömmaste sätt» instämmer. Prelaten, som är den ende rojalisten i sällskapet och därför naturligtvis måste draga kortaste strået, framställes såsom en kritiklös optimist, som i stället för skäl använder ironiska utfall och hänvisningar till auktoriteter.

Prelaten börjar således med följande uppmuntrande förmaning: »Mine Herrar, låtom oss såsom trogne undersåtar icke föreställa oss allt så svårt. Ett rättskaffens nit för kung och fädernesland gör bördan lätt. Läsen biskop Wingårds vackra bref för sitt stifts präster i detta ämne!» *

Detta var dock att väcka en oväntad opposition. Frun befinnes ha läst brefvet i tidningen och finner det vara »ett sällsamt herdebref, att vara det första i ett andligt ämbete. »Föreställnings-sättet däri var politiskt mer än bibliskt, och hvad jag med visshet hört af både tänkande och välment folk, skall verkan däraf ej svarat mot författarens afsikt och oändliga egenkärlek.»

* Johan Wingård, biskop i Göteborg 1780, död 1818, en typ för den gustavianska tidens rojalistiska och rationalistiska prelater, fader till den bekante ärkebiskop W. — Det här omnämnda brefvet saknas på förteckningen öfver biskopens tryckta skrifter.

Retad af denna skarpa dom, har prelaten dock ingenting att säga till försvar för biskopens opus, utan förklarar endast: »fruntimmer se gemenligen saker efter ett kort ögonmått eller de intryck som de först fått om ett ämne. Ju kvickare af naturen, desto envisare gemenligen. Deras influence i viktiga mål, såsom statsaker m. m., är därför farlig och må hellre förekommas än befordras. När hvar och en sin syssla sköter» etc.

Detta angrepp bevärdigas dock icke med någon större uppmärksamhet, utan frun öfvergår i stället till en utredning rörande folkets rättighet att kritisera styrelsens företag: »har folket uppdragit åt någon att befordra dess väl, så skulle ju samhället alldeles gå under, om aldrig rättelse följde på det, som mot det meniga bästa handladt blifvit».

Prelaten är då till hands med den gamla vanliga invändningen: »mycket väl och rätt sagdt, men ingendera af oss och minst fruntimmer äro berättigade och förbundna att granska och afgöra sådana mål. En statsstyresman är Gud allena ansvarig för sina gärningar. Om alla ville styra, skulle hela världen förstöras utan ordning». Frun, som påtagligt blifvit djärfvare genom motståndarens svaghet, återtager nu med tydlig hänsyftning på den sista statshvälfningen:

»Hör det till ordningen, att de sollemnaste löften och aftal samt ömmaste plikter saklöst kränkas? Det låter som min Herre med all möjlig kallsinnighet ansett alla de förändringar i styrelsesätt, som förefallit, sedan min Herre uppnått eftertankens år».

Men nu har också den stackars prästen alldeles tappat koncepterna: »Men, min Fru, ni vill ju tala ensam; man får ju intet säga ut sin mening. Hvar slöt jag? — Min Fru, fråga historien, om staterna kunnat föra rättegång med regenter om det, som borde anses nytt!»

Detta var dock en uppmaning, som prästen gärna kunde ha låtit bli, ty det visar sig, att historien just är den slagfärdiga fruns starkaste sida. Med förnämt förakt svarar hon:

»Min Herre lärer tala om de österländska stater, där emot all människorätt regeringen gör hvad han vill. Jag fasar för ett sådant tänkesätt hos en andlig man och svensk medborgare.» — Och så följer ett högtrafvande resonnemang i den dåtida »filosofiens» anda om »oföränderliga lagar i den fysiska och moraliska världen», om »flertalets lycksalighet» etc., hvarpå hon skoningslöst fortsätter: »hvad historien beträffar, som min Herre åberopar; så tycks min Herre ha läst den på samma sätt som biskop Wingård. Om ni icke

läst holländarnes, romarnes, venetianernes och engelsmännens m. fl. utländska folks historia, så borde erfarenheten kunna lära er —». Berättaren tillägger:

Landtmannen och handlanden sågo under detta på hvarandra, rynkade på pannan, och när frun tystnat togo ihop händerna, suckade djupt och yttrade en innerlig önskan, att »vi snart måtte få slut på kriget.»

Detta yttrande blef för frun en vink att hålla ett längre tal öfver kungens orättmätiga tilltag att börja krig. Härvid utropar den belåtna landtmannen:

»Det var mycket sagdt, min Fru, något sådant har jag väl ock tänkt, som Fruen omständeligen anført, men icke vågat yttra det i herr prelatens närvaro; men ett fruntimmer» — — — —

Här afbryter honom handlanden: »ja ett fruntimmer kan tala mera fritt».

Den saken var hon också genast färdig att visa genom ett försvar för Anjalaförbundet, som föranleder prästen att kalla henne »god ryss». Men hon låter sig inte bekomma, utan svarar endast:

»Min Herre måste ha brist på grundeliga skäl, när han nödgas vidtaga så låga undflykter». Prelaten tycks nästan gifva henne rätt häri genom följande yttrande:

»Det torde vara tid att sluta detta ämne, som tjänar till intet annat, än att uppreta en så artig fru, hvilken i min tanke borde frikallas från alla fruntimmers göromål och väljas till taleman för det femte ståndet». — Men i likhet med gamle Munter

»aldrig ängslig och förlägen», svarar hon genast:

»Skulle jag vara taleman, så skulle jag, som min Herre säger, därtill vara *vald*». Alldeles förbryllad öfver detta fyndiga svar, som förutsätter detaljkännedom om dåvarande riksdagsförhållanden — Gustaf III brukade nämligen själf, liksom konungen ännu i våra dagar, utse talman för riksdagarna —, kan prelaten endast utropa:

»Hvad tycks eder, mine Herrar, om ett sådant fruntimmer?»

Landtmannen, som härvid påtagligen representerar författarens mening, svarar då med ett verkligt loftal öfver bildade kvinnor i allmänhet och denna i synnerhet:

»Min högaktning för könet blifver upplifvad hvarje gång jag hör fruntimmer tala med vett och ledighet. Sådana fruntimmer äro ock gemenligen raska i nyttiga fruntimmers yrken. Denna fru sköter sitt hushåll och uppföder barn med den klokhet, att hon förvärfvat sig

hederligt folks aktning. Om oförmögne barn drager hon en synnerlig vård, att de grundligen måtte undervisas i religionens grundsanningar — mig roar att höra fruntimmer tala med förstånd och en ädel frimodighet. De utgöra efter Guds egen vishet och vilja en angenäm och angelägen hälft af människosläktet.»

Vid genomläsningen af dylika resonsemanger tycker man sig nästan finna, hurusom själfva teorierna rörande kvinnofrågan, om de afklädas det rika omhölje af konkreta exempel och praktiska erfarenheter, hvaruti 1800-talets sociala förhållanden draperat dem, visa sig vara ungefär de samma nu som för 100 år sedan — åtminstone i allmänna konturer. Nog torde det ännu i dag finnas icke så få personer, som hålla med den gamle landshöfdingen i Gefle i den kläm, hvarmed denne slutar sin berättelse om en bondhustru från Helsingland, som en gång under 1790-talet ensam slagit ihjäl en björn, hvilken länge utgjort traktens plågoris, en kläm som, citerande Gyllenborgs ord, lyder:

*»En manlig hurtighet jag ej hos kvinnan prisar,
jag vill en svaghet se, som könets skillnad visar».*

Lydia Wahlström.

I upplysningens och människo- kärlekens namn.

Ur Eliza Orzeszkos judeberättelser.

»Jag var 20 år» — skriver Eliza Orzeszko sistlidne december i ett bref till den, som tecknat dessa rader — »då jag började lida och tänka. Dittills hade mitt lif förflutit gladt och lätt utan sorger och mödor. Jag hade fått en god uppfostran, blifvit gift vid 16 år. var rik och hade många kära släktingar och vänner.

»Så kom år 1863 mitt lands stora olycka. Min man blef förvisad till Sibirien, min förmögenhet gick förlorad, mina vänner och släktingar landsförvistes, dödades eller emigrerade. Då var det som jag, öfvergifven, ruinerad och försänkt i sorg började skriva. Mognad i smärtans sol, fick jag intresse och känsla för hvarje mänsklig smärta. Se där orsaken hvarför jag kände mig så dragen till de lägre samhällsklasserna, de äro ju de rikaste på olyckor och elände

af alla slag. Detta var också första skälet till mitt intresse för judarne, det andra var den konstnärliga nyfikenhet, som dref mig att studera något, som endast få författare studerat, att söka framställa något, som få af mina kolleger framställt, något som för flertalet af mitt folk var okänt och oförstådt. Som människa och tänkare intresserade jag mig för judarne, de lidande, olyckliga och förtryckta, som konstnär försmådde jag de redan trampade stigarne på litteraturens mark.»

»Jag började studera judarnes ställning, deras historia, deras religion, deras seder, egenheter, goda och dåliga egenskaper.

»Fängslad af en mängd dramatiska situationer och upprörande händelser i det judiska lifvet, har jag skrivit flera romaner och noveller med judiska ämnen. Jag gör det judiska folket full rättvisa och jag önskar att hela världen vill göra det rättvisa. Men först och främst är jag polska till lif och själ och jag skall förblifva det till min död, dess mer passionerad och troget ju olyckligare mitt fädernesland är.»

Med dessa sista ord har Eliza Orzeszko helt säkert velat påpeka, att hennes varma, fördomsfria medkänsla för alla olyckliga, föraktade och förföljda, hennes innerliga förståande af hvarje lidande människa, hvilket folk, hvilken ras och hvilket stånd hon än må tillhöra, alltid innerst har sin grund i hennes patriotiska känslor. Det är sorgen öfver Polens olyckor, öfver de orättvisor och förföljelser, för hvilka hennes folk är utsatt, som från första stund inspirerat hennes diktning. Men då hon icke klart och tydligt kan få uttala denna sorg, gifver hon sina patriotiska känslor uttryck i de mest gripande skildringar af ett annat lika förföljdt och föraktadt folks lif.

Intet folk kan i ålder och lifskraft mäta sig med det judiska. Detta ständigt hatade och förföljda, öfver hela jorden spridda folk, som räknar sina representanter bland Wiens och Paris' mäktige börs-magnater lika väl som bland tiggarna på polska landsbygden, bland berömda vetenskapsmän och konstnärer lika väl som bland de okunige, kringvandrande schackrarne, har genom tidernas lopp bevarat sin ras' egendomligheter, sina religiösa traditioner, tron på sin mission. Detta folks öde har varit tragiskt. Än har det spelat en roll i världshistorien, än har det lefvat obemärkt och tillbakadraget. Än har dess utveckling gått raskt framåt och än har det envisats att i långliga tider hänga fast vid föråldrade läror, åsikter och seder.

Det trogna fasthållandet af de religiösa traditionerna, som under lidanden och förföljelser bidragit att bevara Israels sedliga kraft, har ofta, då det öfvergått till tom bokstafstro varit just den mur, som skiljt Israeliterna från andra folk, gjort dem löjliga, föraktade och orättvist bedömda.

I våra dagar tycks det judiska folkets utveckling hålla jämna steg med kulturfolkens. Öfverallt i den civiliserade världen finner man bildade, lärde, inflytelserike judar, visserligen ännu ofta utsatta för förföljelser, men oftast nyttiga, fördomsfrie och verksamme medborgare i det samhälle de tillhöra.

Dessa judar är det icke som Eliza Orzeszko, Polens, ja kanske Europas nu lefvande förnämsta författarinna, skildrar i sina berättelser. Hon har sett ett annat slags judar, om hvilkas tillvaro deras trosförvandter i de stora kulturstäderna väl knappast ha en aning.

* * *

»*I de djupa dalarna*», Eliza Orzeszkos första till svenskan öfversatta roman, är en skildring af lifvet i en liten undångömd polsk-rysk judestad, belägen långt utom civilisationens rämärken, i en af Europas mest isolerade trakter. Denna smutsiga, torftiga, mellan höga kullar inträngda stad, som består af några få smala, leriga gator med ett hundratal låga hus kring en aldrig synagoga, detta Szybow, hvars invånare ännu i slutet af nittonde århundradet lefva i ett nästan medeltidsaktigt mörker, omtalas af alla judar vidt omkring med from vördnad, nästan som en helig stad. Det är den Kabbalistiska läran, enligt hvilken Israel bör lefva i sträng afsöndring från alla andra folk och icke tillägna sig någon världslig lärdom, som sedan århundraden råder i Szybow. Rabbinen Isak Todras, den i trasor höljde mystikern, som aldrig läst andra böcker än Talmud och Kabbalan, som icke förstår något annat språk än hebreiskan och aldrig sett några andra människor än judar, denne i förgångna tiders föreställningar lefvande man är det, som styr det Szybowska samhället. Ingen vågar öppet trotsa hans makt, nog finnas de, som knota, men de flesta ära och frukta honom, och hans vishet är vida berömd. Genom hans och hans föregångares bemödanden hafva judarna i Szybow uppfostrats i en död bokstafstro, i djup okunnighet, i misstro och hat till allt »främmande».

Nu har emellertid inom släkten Ezofowicz — den mest ansedda familjen i Szybow — uppstått en man, Meir, som i sitt hjärta bär en brinnande längtan efter frihet och kunskap. Hans högsta önskan är att få fara ut i världen och bli en vis man för att sedan återvända till Szybow och undervisa dess stackars okunniga invånare. Han har hört att i de stora städerna lefva icke judarna afskilda från andra människor utan lära sig detsamma, kläda sig och tala som de. Han vet att dessa judar icke betrakta allt, som är förbjudet i Talmud som synd, att de icke längre anse att den bästa gärning en människa kan utföra är att fördjupa sig i uråldriga skrifter, utan att de kommit till insikt om att Gud begär något annat och bättre af sitt utvalda folk. Han kan icke tiga, när han ser alla de oförrätter, som begås; hur stadens styresmän förtrycka folket, hur de äldre förtrycka de yngre, de rike de fattige, allt under förevändning att så står befaldt i de heliga stadgarna. Han kan icke se hur de små barnen plågas för att lära Talmuds obegripliga och oräkneliga bud, han räddar dem undan Melamedens (religionslärarens) slag och tvekar icke att som vidskepelse beteckna en mängd af denne såsom sanna och heliga berättade historier.

Men folket förstår honom icke, det är för djupt nere i mörkret för att kunna uppskatta ljusets välsignelse, dess misstro till allt »främmande» är för ingrodd för att det skall kunna fatta att frihet och kunskap är något godt, dess tro på de gamle rabbinerna för fast att kunna omintetgöras.

När Meir tillropar folket: »Dina falska profeter hafva störtat dig i fördärfvet, o, Israel», blir han själf ansedd som en falsk profet.

Han blir skymfad som en bespottare, hånad, utdrifven ur Synagogan, förföljd och slagen. Den heliga domstolen, församlingens äldste och rabbinen, sammanträder och till straff för sina öfverträdelser mot de gamla förordningarna dömes Meir Ezofowicz att bannlysas, att »utstötas ur Israels sköte, skymfligt förjagas ur Israels hus». Förblindad af sin fanatism utslungar så den obeveklige Isak Todros i hela församlingens närvaro mot Meir den hemskaaste och grymmaste förbannelse, som ord kunna uttrycka.

Men på folket gör verkställandet af det förfärliga straffet icke det intryck rabbinen beräknat. I stället för afsky för den förbannade väckes medlidande och kärlek till honom i mångt hjärta. Med karnotn och ungdomen i spetsen reser sig hela församlingen mot rabbinen och nedkallar välsignelse öfver den, som han förbannat. Förebräelser och hotelser ljuda plötsligt omkring den man, hvars lydige lärjungar de fleste förut varit.

Det ropas, att man icke längre vill lyssna till sådana förbannelser, att mildhet och försonlighet, icke hat och hämd bör råda i Israel. Det ropas på rättvisa, på upplysning, på kunskap och frihet. Det ropas, att ingen mur får resa sig mellan Israeliten och hans Gud, att ingen äger rättighet att lägga bojor på hans förstånd och hans vilja, utan att hvar och en har rätt att tolka Herrens ord efter sitt eget hjärtas ingifvelse.

Känslor, som länge hållits tillbaka eller slumrat, ha plötsligt vaknat och gifvit sig luft i ord. Rabbinen finner till sin häpnad att den bannlyste ej stått ensam, att det funnits många sådane som han, ehuru ingen varit så modig och så oförvägen. Isak Todros hjärta, stelnar af fasa, han tror sig ju alltid och allenast hafva lefvat för detta folks väl, han fattar icke, att det icke träder upp för honom mot de upproriske. Då hviskar en stämman inom honom om »evighetens ängel», som med sitt flammande svärd kullslår allt, som ställer sig mellan människorna och *den högsta sanningen* och en svag aning om att *han* är den, som haft orätt, vaknar i hans själ.

Men Meir, han vandrar, krossad af sorg och vanära, smädad och beröfvad allt, ut i den okända världen. Ur hans obestämda längtan har vuxit en fast föresats, att uppmana de »främmande» folken att sluta fred och hjälpa hans föraktade, i stolthet öfver sin uråldriga härlighet förblindade folk. Själf är han besluten att dricka ur vishetens källa för att sedan en gång kunna återvända till sin fädernestad och genom att utså kunskap och ljus löna dess förbannelse med välsignelse.

Sådan är i korthet Meir Ezofowicz' historia, sådan den skildras i berättelsen: »I de djupa dalarne». Omkring denne sympatiska hufvudperson har Eliza Orzeszko grupperat en mängd mästerligt tecknade bipersoner.

Hur tydligt se vi henne icke för oss, den i Ezofowiczarnes alla dyrbarheter löjligt utstyrda, af hela släkten vördade hundraåriga Frejda, Meirs farfarsmor, som i sonsonen igenkänner och älskar sin makes utkorade efterföljare. Och Meirs farfader, den för sin klokhet och rikedom allmänt aktade Saul, som främst af allt håller på släktens ära och traditioner och för hvars vilja de redan grånade sönerna lydigt böja sig! Vi se hur han slites mellan sin vördnad för de gamla lagarna och sin kärlek till älsklingsbarnet Meir.

Och Kamionker, den sluge, girige gästgifvaren, som trots sin rikedom lefver i armod och smuts, som med patriarkalisk, på den mest ortodoxa gudfruktighet stödda stränghet, behandlar hustru och barn, som rabblar sina böner både fram- och baklänges utan att förstå deras innehåll, men så snart det gäller affärer, är den slugaste, dugligaste och mest samvetslöse. Och Eliezer, Kamionkers son, den unge, veke kantorn, som »hvarje dag sjunger om sitt folks öde och gråter öfver det inför Herren», som läser Moses Majmonides bok för sina vänner, men icke vågar försvara dess lära, förr än Meirs olycka på en gång väcker mod och kraft i hans hjärta och han höjer sin härliga stämma till en välsignelse öfver den förbannade, manande församlingen att resa sig mot den orättvise rabbinen. Och Witelski, den från Wilna inflyttade köpmannen, som aldrig sätter sig upp mot de härskande begreppen, utan resonerar: »kanske det är mänsko-påfund, men kanske kommer det från Gud själf och hvarför skall jag riskera att ådraga mig hans misshag» — och som tack vare denna diplomati mot både Gud och människor har det bra. Och Witelskis hustru, Honna, som blir ursinnig af vrede, då Meir ej vill gifta sig med hennes dotter, och Leopold, den »bildade» unge juden från Wilna, hvars högsta åstundan är att få ligga på en soffa och tänka på sina rikedomar, som gör sig lustig öfver Meirs idealistiska längtan och skrattar åt hans förtroenden — alla dessa personer, huru karakteristiska äro de icke! Med hvilken omutlig rättvisa, som framhåller både fel och förtjänster, äro de icke tecknade!

Den blinde Abel Karaiten, som ständigt berättar så vackert ur Israels historia, hans dotterdotter Golda, som Meir älskar och som älskar honom tillbaka med en så oegennyttig kärlek, och Lejbele, den fattige skraddarens idiotiske lille son, huru rörande i allt sitt elände stå de ej för oss!

Eliza Orzeszko vill väcka vår medkänsla och lära oss förstå alla dessa människor, de onda så väl som de goda. Till och med hos »den svarte mannen», såsom Golda kallar rabbinen, och hos den fanatiska Melameden uppletar hon försonande drag. Hon visar hur de handla i öfvertygelse om att de tjäna Herren på det enda rätta sättet. Och om vi också måste vredgas på dem för deras härsklyst-

nad och oförsonlighet, måste vi dock känna medlidande med dem för deras okunnighet och enfald.

»I de djupa dalarna» är icke egentligen hvad vi i dagligt tal mena med en roman, ty kärleken, Meirs och Goldas kärlek till hvarandra, spelar i den endast en underordnad roll. Men den förstående kärleken till alla förtryckta och lidande talar till oss ur denna bok på det mest bevakande språk.

Mången skall kanske tycka att förf. målar i väl bjärta färger och, trots den lefvande framställningen, känna sig böjd att betvifva att sådana människor som dessa lefva, sådana hemska händelser verkligen kunna tima i Europa i det nittonde århundradet.

Eliza Orzeszko försäkrar oss att denna och många liknande tilldragelser förekomma långt oftare än vi ana, hon slutar sin bok med en varm bön till läsaren, att han — hvilket folk och hvilken tro han än må tillhöra — om han någon gång på sin väg skulle möta en Meir Ezofowics, han strax måtte räcka honom en broderlig, hjälpare hand.

*
*
*

Det är samma innerliga öfvertygelse om att folken måste närmast till hvarandra, rättfärdigheten upprätthållas och frihet och upplysning finnas för alla människor, som talar till oss ur Eliza Orzeszkos andra till svenskan öfversatta roman: »Mirtala».

Det är ur sorgen öfver mänsklighetens lidanden, som Eliza Orzeszkos diktning uppspirat, det är till kamp mot orättfärdigheten och orättvisan hon vigt sin penna. Genom sin stora begåfning, sina mångsidiga och grundliga kunskaper, sin outtömliga arbetsförmåga — hon har under 29 år skrivit icke mindre än 70 volymer — men främst genom sin varma kärlek till sanning och rättvisa, har hon lyckats skapa arbeten, som gjort hennes namn känt och älskadt, icke endast i hennes eget fädernesland utan äfven i alla de länder, till hvilka språk hennes böcker blifvit öfversatta. Tyska, franska och tjeckiska öfversättningar hafva redan länge funnits och äfven i Ryssland hafva hennes böcker — »märkvärdigt nog», skrifver hon själf — utkommit i talrika upplagor.

»Jag är stolt och glad, yttrar hon i sitt bref, »att mina arbeten nu också funnit vägen till Sverige, för hvilket land jag hyser en alldeles särskild sympati och aktning. Och jag skall blifva lycklig, om mina böcker äfven där uppe i Norden kunna finna vänner.»

»I de djupa dalarna» och »Mirtala», dessa två till svenskan öfversatta böcker af Eliza Orzeszko gifva oss, ehuru de ju utgöra endast en liten del af den polska författarinnans snilles alster, ett klart intryck af hennes diktnings ande och mål.

Hon har skildrat människor ur alla samhällsklasser, hon har målat bilder ur adelns, presternas, borgarnes och böndernas lif, hon har ett medlidsamt, förstående intresse för hvarje mänskligt lidande, men aldrig talar detta intresse ett innerligare språk och aldrig nå

*

hennes skildringar en sådan gripande storslagenhet som i hennes judeberättelser.

Judarne, som just i hennes fädernesland äro föremål för ovilja, hat och förföljelser, de föraktade judarne, som hennes lands författare aldrig sysselsatt sig med, om dem har Eliza Orzeszko med afsikt skrivit roman efter roman.

Just emedan hon främst sträfvar för sitt folks och sitt lands väl, önskar hon, att hennes landsmän skola lära känna judarne och närma sig dem. Om de blott själfva söka upprätthålla de stora rättfärdighetsgrundsatser, som gälla för alla folk och alla människor, kunna de nog hoppas på rättfärdighet och rättvisa för egen del. Och därför har Eliza Orzeszko inledt sin berättelse om Meir Ezofowicz med orden:

»Alla dem af mina landsmän, som hysa en fast förtröstan och en uppriktig önskan att tider af ljus och frid skola komma, ägnar jag denna bok.»

Gerda Meyerson.

»Kvindelig Læseforening».

(Bref från Köpenhamn.)

Innevånarne i den goda staden Köbenhavn hafva en för främlingen påfallande benägenhet att afsöndra sig i små grupper och att omgärda dessa med fasta skrankor. På konstens och litteraturens område är detta system så genomfördt, att man knappast träffar en konstnär eller författare, hvilken står utanför alla partier; men också inom lifvets alldagliga områden märker man samma sträfvan att afskilja sig från samhället.

När t. ex. en familj af den förmögnare ämbets- eller handelsklassen skall skicka sina döttrar i skola, undvikas sorgfälligt de stora skolorna och företräde gifves åt små kurser på 10, 20, 30 lärjungar. De fördelar, som en större läroanstalt kan bjuda på med hänsyn till lärarekrafter, lokal och materiel uppvägas, anser man, af den betryggande omständigheten, att flickornas kamrater tillhöra deras egen samhällsklass. Föreståndarinnan måste därför alltid vid mottagandet af nya elever taga hänsyn till dem, som redan finnas — hvilket kan vara kinkigt nog mången gång.

Samma afsöndringsprincip har gjort sig gällande vid upprättan det af Köpenhavns läsesalonger. Herrarne hafva sin för sig — *Ateneum*; damerna ha likaledes sin egen — *Kvindelig Læseforening*.

Men det är icke nog med denna tudelning. Äfven andra skrankor finnas. För att vinna inträde i den kvinliga läsesalongen är det icke tillräckligt att vara genus femininum och att kunna betala sin årsafgift. Ni måste därtill känna två medlemmar, hvilka vilja taga på sitt ansvar att proponera er för »Bestyrelsen». Denna pröfvar förslaget och gillar, eller, om den finner anledning därtill, förkastar det. Att denna pröfning icke är en tom formalitet visar § 8 af föreningens »Love»: »Ligesom Bestyrelsen er bemyndiget til, naar den maatte finde Anledning dertil, at nægte Damer Optagelse i Foreningen, saaledes kan den ogsaa udelukke Medlemmer, der ikke holde sig Foreningens Love efterrettelige eller ved deres Forhold i Foreningslokalet give Anstød eller foraarsage Forstyrelse.»

Som man ser, är denna »läsesalong» något helt annat än den stockholmska. Också väcker det fria inträdet i den sistnämnda danskarnes förvåning och undran. Att det kan gå riktigt anständigt och höfviskt till på ett sådant ställe hafva de svårt för att tro. »Men de unge Damer kommer der vel ikke» är alltid slutklämmen af deras invändningar.

Emellertid — har man väl öfverstökad förberedelserna och blifvit upptagen som medlem, befinner man sig utmärkt väl i denna kvinliga läseklubb, om hvars hela inrättning det icke kan sägas annat än godt.

Kvindelig Læseforening är belägen midt i hjärtat af staden, vid Amagertorv. Lokalen är öppen hela dagen från kl. 10 till 9, och vi ha bara att stiga på. Vid ingången befinner sig en garderob, där medlemmarna mot ett märke kunna deponera sina ytterkläder. Vi stiga nu in i utlåningssalen. Till venster ligger det trefliga samtalsrummet med utsikt till »Stróget» eller »Asfalten», som det också kallas, där »tout Köbenhavn» rör sig fram och tillbaka under promenadtimmen. Till höger ligger den stora läsesalen, studerrummet och toaletterummet. Allt är praktiskt och bekvämt inrättadt, men utan någon lyx. I läsesalen ligga tidningar och tidskrifter samt de nyutkomna böckerna framme till fri disposition, och behagliga sittplatser är det godt om.

Under utlåningstimmarna är det vanligen fullt af besökande i den yttre salen, och 3 kvinliga assistenter ha brådt med att tillmötesgå alla önsknningar. Det är icke nog med att de skola besörja ombytet af böcker och bokföra detta, ofta anlitas de också som rådgifvare med afseende på valet af lektyr. Likväl går allt jämt som ett urverk och lika stilla som ett sådant.

I utlåningssalen och i samtalsrummet har man lof att efter behag röra sina talverktyg, men de lifliga och annars ofta högröstade köpenhamnskorna tyckas här ovillkorligen få en dämpare på sin prat-samhet och sourdine på rösten.

I läsesalen är tystnaden obligatorisk, och detta bud respekteras på det strängaste. Om aftonen isynnerhet är den full af läsande, och likväl hör man — så märkvärdigt det kan låta — icke en gång en hviskning. Salen ligger inåt en gård, och gatans buller tränger icke dit. Man kan sitta där i timmar utan att höra andra ljud än de kommandes och gåendes steg, prasslet af bladen, då de vändas, sprakandet i kakelugnarna eller regnets slag mot rutorna.

En gång hände det, att jag där inne fick se en bekant från mina resor, hvilken jag icke träffat på årtal. Det var oss omöjligt att gå förbi hvarandra utan att hviska fram några frågor och svar. Det skedde i det allra lenaste pianissimo, men i alla fall väckte det ovanliga ljudet sensation. Det ena hufvudet efter det andra höjdes från böckerna, och så indignerade blickar riktades mot oss, att jag kände mig djupt skuldbelastad. Att en sådan ordning kan genomföras i en kvinlig förening, som räknar nära 1,100 medlemmar, visar, huru oberättigadt det bekanta hånat af kvinnotungans perpetuum mobile är.

I »Studereværelset» hör man icke en gång ljudet af kommande och gående, ty det anlitas högst litet. Där kan man i absolut ostördhet öfverlämna sig åt allvarligare studier. Man har tillgång till bläck och penna och hela handbiblioteket, som äger bl. a. flera stora och goda lexikala verk.

I hela lokalen ha för några månader sedan fotogénlamporna fått vika för elektrisk belysning — en icke ringa vinst för ögon och lungor.

* * *

Denna nu så stora, omfattande och aktade institution, hvilken äger ett bibliotek på öfver 15,000 band, håller 40 tidskrifter och 40 tidningar samt räknar 1,072 medlemmar, är ännu icke ett fjärdedels århundrade gammal. Det var 1872 den på ett ytterst blygsamt sätt började sin tillvaro — i lånad lokal och med endast 71 medlemmar, af hvilka de flesta voro inbjudare.

Redan då existerade herrarnes läsesällskap, Ateneum, och innan damerna bildade sin egen förening, vände de sig till denna med anmodan om att där vinna inträde. Men ansökningen besvarades med

ett blekladgt nej. Männen ville ha sin utmärkta boksamling och sina många dyra tidskrifter för sig själfva.

Men fröken *Sofie Petersen*, som var själen i den nya rörelsen, tappade icke modet. Med rastlös energi verkade hon för att sprida intresse för saken och skaffa den första nödvändiga grundplåten. Att hon gjorde sig till målsman för ett starkt känt behof visade sig snart. Föreningen växte raskt i omfång och betydelse, och länge dröjde det icke, innan den erhöll ett statsunderstöd af 1,000 kr., hvilket belopp ännu årligen tillfaller den. På ett särdeles lyckligt sätt har den förstått att hålla sig utanför de strider, som under den sista halfva mansåldern upprört det danska samhället ända in i märke och ben, och att bevara en aktningssjudande neutralitet. I tidningsfacken finner man lika väl »Gamle Berlinger» som »Socialdemokraten», och i biblioteket träffar man representanter för alla riktningar alltifrån naturalisterna ända till symbolisterna.

Då föreningens mål är, som det stod i inbjudningen, »at bidrage til Oplysningens Fremme ved at give de Kvinder, der føle Trang till aandelig Udvikling, Lejlighed til at naa denne gennem en let og billig Adgang til gode danske og til Dels udenlandske Bøger, Tidskrifter og Blade», har medlemsafgiften blifvit satt ytterst lågt. För tillträde till läsesalen och hemlån af 2 exemplar åt gången betalas endast 10 kr. om året.

Denna prisbillighet har visat sig vara en mäktig häfstång för föreningens utveckling. Medlemmarnes antal är i ständigt stigande och föreningens ekonomi så god, att den ser sig i stånd att köpa nya böcker för 2—3,000 kr. om året.

Detta resultat framträder så mycket mer lysande vid jämförelsen med Ateneum. Denna institution står nämligen, trots sitt utmärkta bibliotek och sina dyrbara tidskrifter, på randen af sin undergång, och redan har dess totala upplösning varit satt i fråga. Om skulden är att söka i den höga medlemsafgiften eller i dålig administration, skall jag icke kunna säga, jag kan blott konstatera det bedröfliga faktum, att det en gång så stolta och morska Ateneum nu står på vacklande fötter.

Kanske herrarne nu icke skulle ha något emot att få friskt blod i de sinande ådrorna genom en sammanslutning?

Utom den låga medlemsafgiften bidrager naturligtvis det utmärkta sätt, hvarpå föreningens angelägenheter skötas, till det goda ekonomiska resultat den nått. Med kvinlig noggrannhet och ordning hålles det hela samman, och med kvinlig sparsamhet tages det reda

på allt. Exempelvis kan jag nämna försäljningen af gamla tidningar, hvilken inbringar bortåt en 40 kr. Det är visserligen icke mycket på en utgiftstat af 11,000 kr., men flera goda tidskrifter kunna dock anskaffas för den summan.

Föreningen styr själf sina angelägenheter medelst en general-församling. Denna väljer en styrelse af 5 medlemmar. I spetsen står »Formanden», hvilken befattning sedan 1891 innehafvs af fröken *Alberti*. Styrelsen tillsätter sedan en verkställande föreståndarinna — nu fröken *Möller* — och det antal assistenter, som kräves.

Till sammanslutningen mellan medlemmarne och samfriden i föreningen bidrager icke litet de små treffiga sammankomster, hvilka anordnas flera gånger under vinterns lopp. De inledas af föredrag, antingen af någon medlem eller af känd, framstående vetenskapsman. Därpå följer tedsrickning, då det går muntert och hemtrefligt till. »Formanden» sörjer för att göra medlemmarne bekanta med hvarandra och gör i det hela taget les honneurs på ett så älskvärdt och förekommande sätt, att belåtenheten är allmän.

För te med »Smörebröd» och »Sandkage», en behaglig afton och föredrag dessutom betalas icke mer än femtio öre. Och ändå får man gärna »en lille halv Kop til.»

M. A.

Meddelanden från Fredrika-Bremer-Förbundet.

En ny komité.

Gift kvinnas äganderätt.

I slutet af förra året ingick från styrelsen för *Föreningen för Gift kvinnas äganderätt* ett förslag, att Fredrika-Bremer-Förbundet ville tillsätta en komité med uppgift att verka för de olika punkterna i föreningens program. Sedan Förbundets styrelse tagit förslaget i öfvervägande, förklarade den sig villig att tillmötesgå föreningens önskingar i öfverensstämmelse med de grunder, som i det här in extenso meddelade förslaget finnas angifna:

1884 års riksdag ingick till k. m:t med en skrifvelse, hvori begärdes, att regeringen skulle låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådana reformer inom lagstiftningen rörande äkta makars ägendomsförhållanden, att gift kvinnas rätt och bästa mer än hittills skett tillgodosåges.

Sedan dess hafva mer än elfva år förflutit, men riksdagens skrifvelse har icke ledt till något resultat, då regeringen ej för riksdagen framlagt något förslag i ofvannämnda syfte. Enskilda riksdagsmän hafva visserligen väckt motioner om mer eller mindre långt gående reformer inom lagstiftningen rörande äkta makars ägendomsförhållanden, men dessa motioner hafva samtliga afslagits af kamrarna, vanligen med den motiveringen, att det efter 1884 års riksdagsskrifvelse tillkomme regeringen att taga initiativet i fråga om dylika reformer.

Denna frågans ställning inom riksdagen har naturligtvis verkat i hög grad hämmande på Föreningen för Gift kvinnas äganderätts verksamhet, så mycket mer som dess sträfvanden äfven i öfrigt rönt känning af den brist på intresse för reformer i allmänhet, som utmärker de senast förflutna åren.

Föreningens styrelse har därför ansett, att frågan om förbättrande af den gifta kvinnans ägendomsförhållanden måhända bättre skulle främjas, om den toges om hand af en förening, som ägde ett vidsträcktare program och därigenom hade lättare att samla omkring sig personer af skilda kretsar och hvilken förening samtidigt med andra uppgifter inom kvinnofrågan kunde arbeta för höjandet af den *gifta kvinnans* rättsliga och ekonomiska ställning.

Det har också inom Föreningen för Gift kvinnas äganderätt flere gånger varit fråga om föreningens omorganisering till en allmän kvinnoförening med ändradt namn och utvidgad program.

Men då, såsom bekant, sedan mer än tio år existerar en förening — Fredrika-Bremer-Förbundet — hvilken såsom sin förnämsta uppgift satt *»arbetet för kvinnans höjande i sedligt och intellektuellt såväl som i socialt och ekonomiskt hänseende»*, och detta förbund allt mer utvidgat sin verksamhet och dessutom har fördelarne äga ett särskildt organ inom pressen, en förbundsbyrå i hufvudstaden och ombud på flere ställen i landsorten, tror sig styrelsen för Föreningen för Gift kvinnas äganderätt bäst tillgodose sin förenings intresse genom att hos Fredrika-Bremer-Förbundet anhålla, att det ville åtaga sig att verka för de olika punkterna i Föreningen för Gift kvinnas äganderätt program, och detta så mycket mer som i vårt lilla land flere kvinnoföreningar med liknande syfte och delvis bestående af samma personer torde kunna anses som ett slöseri med arbetskraft.

Styrelsen har därför tänkt framställa följande förslag till Fredrika-Bremer-Förbundet:

1:o) Inom Fredrika-Bremer-Förbundet tillsättes en särskild komté med uppgift att arbeta för att på lagstiftningens väg och genom inverkan på den allmänna meningen dels gift kvinnas rätt att råda

öfver ägendom tryggas och utvidgas, dels i öfrigt främjas sådana åtgärder, som kunna bidraga att höja kvinnans ställning i samhället.

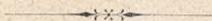
2:o) Till Fredrika-Bremer-Förbundet öfverlämnar Föreningen för Gift kvinnas äganderätt sin fond med villkor att den förvaltas af nämnda komité och uteslutande användes till främjande af dess arbeten.

3:o) Ledamöterna i nämnda komité böra vara sex till antalet och väljas första gången till ena hälften af Föreningen för Gift kvinnas äganderätt styrelse, till andra hälften af Fredrika-Bremer-Förbundets styrelse, för en tid af fem år och med rätt för den af Föreningen för Gift kvinnas äganderätt utsedda hälften att under nämnda tid komplettera sig själf.

4:o) För granskande af komiténs räkenskaper tillsätts för en tid af fem år två revisorer och två revisorssuppleanter, halfva antalet valdt af Föreningen för Gift kvinnas äganderätt, halfva antalet af Fredrika-Bremer-Förbundet.

I händelse af förfall för såväl revisorer som revisorssuppleant, valda af Förening för Gift kvinnas äganderätt, utses deras efterträdare af Fredrika-Bremer-Förbundet.

Sedan de respektive föreningarnas styrelser träffat öfverenskomelse angående Föreningens för Gift kvinnas äganderätt uppgående i Fredrika-Bremer-Förbundet och förslaget därjämte å ett allmänt möte med förstnämnda förenings medlemmar antagits, har den komité, som äger att verka för de i skrifvelsen uppräknade syftena blifvit tillsatt. Styrelsen för Föreningen för Gift kvinnas äganderätt har för sin del till medlemmar i komitén utsett: fru Bertha Nordenson, f. Kleman, öfverdirektören greve H. E. G. Hamilton och revisionssekreteraren C. Lindhagen; samt Fredrika-Bremer-Förbundets styrelse: fru Ellen Ankarsvärd, f. Nyström, fil. doktor fröken Ellen Fries och härads höfding P. R. Rabe.

Fredrika Bremer-Förbundets Allmänna Stipendiefond.

1896 års stipendier från nämnda fond hafva fördelats på sätt som följer: Fröken Elisabeth Rosborg 360 kronor som understöd för genomgående af tekniska skolans högre afdelning i Stockholm. Fröken Gerda Lagervall 300 kronor för studier vid folkskolelära-
rinne-

seminarium. Fil. kand. fröken Naima Sahlbom 300 kronor för idkande af studier vid Stockholms högskola. Fröken Elisabeth Lundvall 270 kronor som understöd för genomgående af teknisk skola. Fröken Hanna Jusander 180 kronor till sjukvårdskurs vid Sophiahemmet. Småskolelärarinnan fröken Hilda Amalia Andersson 180 kronor för genomgående af lärarinnekurs i huslig ekonomi för folkskola. Fru Marie Louise Sontag 180 kronor för att i Stockholm genomgå kurs för utbildning till föreståndarinna för s. k. arbetsstuga.

Fröken Kristine Dahl.

»Dräktreformföreningen» har haft det otacksammaste af alla värf, nämligen det att vara banbrytare», yttrade fröken Dahl i det föredrag, som hon höll å denna förenings årsmöte, den 23 mars. Hvar och en som söker bana väg för nya tankar, de må gälla de stora lifsfrågorna eller helt hvardagliga områden, skall helt visst ge fröken D. rätt i att det är ett otacksamt värf. Och när nu Dräktreformföreningen blickade tillbaka på en tioårig verksamhet, måste den erkänna, att den hoppats och sträfvat att ernå så mycket, mycket mer, än den gjort. Att vid ett sådant tillfälle få en försäkran om att arbetet dock ej varit förgäfvat, och att många af de frön som utsåts spirat upp, det blir så som intet annat en sporre till fortsatta ansträngningar. Och det var en sådan försäkran fröken Dahl hade att ge. Hon sade, att det fanns bland annat ett resultat af föreningens verksamhet, som den ej varit i tillfälle att kontrollera och därför kanske underskattat, nämligen hvad den uträttat i hennes hemland; att föreningens mönster och modeller där varit kända och begagnade, hade för henne varit en god grund att bygga på, när hon i Norge upptog kampen för en rationell kvinnodräkt — en kamp som hon för på ett lysande sätt och som förskaffar henne seger på seger.

Men så har fröken D. också i nio år studerat och arbetat för att grundligt sätta sig in i saken. I Amerika har hon under en två-årig vistelse därstädes, satt sig i förbindelse med dräktreformens förnämsta anhängare. Hon har i årtal arbetat på att anskaffa hygieniska, praktiska och vackra modeller; och hvar och en som varit i tillfälle att se hvad hon på det området åstadkommit skall erkänna, att hon lyckats förträffligt. I nästan hvarje stad i Norge och vid

alla dess folkhögskolor, utom två, har fröken D. hållit föredrag och gifvit undervisning i mönsterklippning. Hon är nu inbjuden att i juni hålla föredrag vid alla Danmarks folkhögskolor; i oktober kommer hon antagligen att för samma ändamål besöka åtskilliga svenska städer.

»Hur kommer det sig», torde någon fråga, »att fröken Dahls arbete i Norge krönts med så stor framgång?» Jo, hon har tid och råd att odeladt ägna sig åt denna sak; hon har stora kunskaper i ämnet, god framställningsförmåga, förträfflig smak, och sist, men ej minst, hon är en alltigenom fin, måttfull och nobel personlighet. Dräktreformens sak har icke kunnat falla i bättre ledande händer än hennes; och åt oss som arbetat och ännu arbeta här i Sverige, gaf hon under sitt besök väckande impulser på flere områden.

Det är att hoppas, att fröken Dahls modeller komma att föras af en af Stockholms förnämsta firmor; och i sammanhang därmed komma åtgärder att vidtagas för en spridning af Dräktreformföreningens modeller.

— x —

Pensionsfond för sjuksköterskor.

Arbetet för denna sak har nu framskridit så långt, att vid det sammanträde, som torsdagen den 26 mars hölls å Fredrika-Bremer-Förbundets lokal under ordförandeskap af professor Linroth, kunde framläggas ett förslag till stadgar för den blifvande föreningen: ***Svenska sjuksköterskornas allmänna pensionsförening.***

Förslaget antogs efter diskussion med några ändringar af de tillstådesvarande inbjudarne, och medlemmar af interimskomitén, och är härigenom föreningens ståndpunkt angifven.

Enligt det program, som stadgekomitén, samtidigt med sitt uppdrag, mottog af inbjudarne, borde föreningen göras tillgänglig ej blott för de högst utbildade sköterskorna hvilka ännu utgöra ett fåtal af den stora skara plikttroget och nitiskt arbetande kvinnor, som utföra detta viktiga värf, utan äfven för dessa enklare sköterskor, som under en längre tjänstgöring visat sig fullgoda medlemmar i denna skara.

Mycket må man glädja sig öfver att äfven i vårt land en god, grundlig utbildning numera finnes tillgänglig för dem som ägna sig

åt sjuksköterskans värf, och säkerligen gifves intet verksammare medel att förbättra sjukvården än att, genom utsändandet af väl skolade sköterskor, påvisa såväl hvad som saknas, som medlet att afhjälpa detta. Dessa, »*de högst utbildade*», hafva att såsom banerförare angifva den ståndpunkt af skicklighet och plikttrohet, till hvilken hvarje enskildt i de djupa leden bör sträfva, och som äfven såväl utbildningsanstalterna som allmänheten bör hafva till måttstock vid bedömandet af en sjuksköterska. Detta är en vacker och ansvarsfull uppgift, — all heder åt dem, som veta att fylla den!

Pensionsfondens sak kan dock icke blifva att direkt ingripa till höjande af fordringarne beträffande sköterskornas kompetens — detta tillhör i första hand utbildningsanstalterna, i den andra, arbetsgifvarne, hvilka här utgöras af läkare, sjukhusdirektioner och allmänheten. Pensionsfondens uppgift är att vid annalkande ålderdom räcka *dem* en hjälpare hand, som af vederbörande auktoriteter ansetts värdiga förtroendet att bekläda en sjuksköterskas maktpåliggande post. Att denna hjälp indirekt bör verka höjande på sköterskekåren, inses lätt då härigenom bildade kvinnor med större trygghet kunna ägna sig åt detta yrke.

Önskligt vore, att de anstalter, som i olika delar af landet utbilda sjuksköterskor ville utsträcka denna kurs till ett *fullt år*, samt äfven genom *kursens anordnande i öfrigt* tillse att den blefve en *verklig utbildning* för eleverna.

För att återgå till stadgarne för den tillämnade pensionsföreningen, må nämnas, att pensionsåldern är satt till 50 år, samt att delägare dessförinnan skall hafva insatt minst 500 kr.; mer än 6,000 får ingen hafva i föreningen inestående. Pensionernas belopp blifva varierande, allt efter insättningarne på vederbörande delägars bok, samt utgöres af lifränta å dessa, jämte tillskott på gåfvomedlen. De båda komitéerna, som under vintern handhaft sakens intressen, utsågs att såsom *interimsstyrelse* kvarstå till dess i juni 1897 allmänt delägaremöte, enligt stadgarne, kan äga rum. Insamlingen har nu redovisning för ett belopp af c:a 17,000 kr., men har stort behof af allmänhetens välvilliga bidrag för att kunna förse föreningen med en någorlunda betryggande garantifond.

Gåfvor mottagas fortfarande af läkaresällskapets skattnästare, föreståndarinnan för Röda Korsets sjuksköterskehem, Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, och Samson & Walins bokhandel.

Från skilda håll.

Kvinliga trädgårdselever. Fredrika-Bremer-Förbundets trädgårds-komité har lyckats utverka tillstånd för kvinliga trädgårdselever att arbeta vid Haga Kungsgård utanför Stockholm. För närvarande äro där anställda tvenne kvinnor.

Föreningen Stockholms internationella lärarinnehem hade den 30 mars årsmöte i hemmets våning, 26 Kungsgatan, 4 tr. upp.

Af den tryckta och på mötet upplästa styrelseberättelsen framgår att hemmet, att döma af det stora antal pensionärer som sökt inträde däri, och de många uttalanden af belåtenhet och erkänsla, som från skilda håll kommit det till del, tyckes hafva motsvarat sitt ändamål.

Redan under fjolårets första månader visade det sig, att utrym- met var otillräckligt i den våning på 6 rum, jungfrukammare och kök, som var hemmets ursprungliga lokal. Från 1 oktober 1895 hyrdes därför en våning om 7 rum och kök, gränsande till den hemmet förut hade. Hemmets adress är således den samma som förut. Dess lokal består nu af 14 rum, jungfrukammare och kök, och kan nu emottaga inalles 18 pensionärer.

Ordförande för föreningen är fru A. Wicander, vice ordförande fru K. Bohman, sekretare fröken A. Ulrich samt skattmästare fröken J. Lindeblad.

Medlemmar i arbetsutskottet, att jämte skattmästaren handhafva hemmets angelägenheter, äro fruarna Wicander, Thiel, Schulthess, samt fröknarna Wahrolin och Ulrich.

Fru Hanna Winge,

den på så många områden verkande konstnärinnan, hvilken afgick med döden den 9 sistlidne mars, har i professor L. Dietrichson erhållit en varm och sympatisk minnestecknare. Denna minnesbild kommer att inflyta i nästa häfte.

Freja-Magasinet

C. E. LAGERSTRÖM

18 Humlegårdsgatan 18

18 Götgatan 18

29 Drottninggatan 29

VÄFGARNER

af Bomull, Linne (Almedahls) och Ylle, största sorterade lager, till de lägsta priserna i

AXEL HINDERSONS

Garnbod: Hötorget 13. — Filial: Götgatan 18.

Priskurant sändes på begäran.

Wimans Fotogénkamin i ny, prydlig utstyrel,

synnerligt omtyckt, nyttig i nästan alla hem, hög värmeeffekt och den allra lättaste skötsel.

Fullkomligt osfri, hvarföre ingen afledning behöfves; men man kan här afleda gaserna, om man så vill, utan förlust i värme!

Pris: 20 kr. Fotogénätgång 1 à 1¼ öre i timmen.

OBS! Kaminen är ock en särdeles lämplig namnsdagsgåfva, julklapp eller dylikt i fall der den behöfs! — Användbar alla årstider!

Ses i verksamhet i utställningsfönstret **9 Lästmakaregatan.**

Rikstel 11 12.

E. A. WIMAN.

Allm. tel. 73 56.

Fredrika-Bremer-Förbundets Jurist

lämnar åt kvinnor råd och upplysningar i juridiska och ekonomiska angelägenheter.

Träffas å förbundets byrå

54 Drottninggatan, 1 tr.

Onsdagar och Lördagar kl. 10—11 f. m.

Sparsamma Fruar!

Ull och Stäckylle emottages till spånad af all slags garn, väfnad af tyger för såväl hand som maskin, Schalar, Filtar, Plaids, Doffel, Kläden till herrkostymer m. m. **OBS.!** Gardiner i fornnordiska färger och mönster väfvas af såväl rent ullgarn som tråsgarn. Mattor väfvas. All slags färgning och kemisk tvätt, beredning och präsning verkställes. Profver och prisuppgifter på begäran. Gods afhämtas afgiftsfritt från hemmen, ångbåt och järnvägsstation.

Goda varor! Billigaste priser! Reel behandling! **HILDUR ANDERSSON,** ingång från **Oxtorgsgatan, Stockholm** Rikstel. 163. Allm. Telefon 76 53. **12 Hötorget 12,**

Anmälan.

Dagny börjar med 1896 sin 11:te årgång. Dess hufvuduppgift skall fortfarande vara att upptaga till behandling sådana frågor, som beröra kvinnans intressen. Största uppmärksamhet skall dessutom som tillförene ägnas åt de företeelser inom litteraturen, som med dessa frågor äga något sammanhang. Kortare berättelser, poem, biografiska och historiska utkast, öfversikter m. m. skola allt framgent i riklig mängd i tidskriften inslyta.

Dagny redigeras under år 1896 af fröken **Lotten Dahlgren** jämte en af **Fredrika-Bremer-Förbundet** utsedd **Redaktionskomité**, till hvilken, under Förbundets adress, alla meddelanden rörande tidskriften böra ställas.

Dagny utkommer med åtta häften om två tryckark.

Priset för hel årgång blir fortfarande:

För medlemmar af Förbundet kr. 2,50.

För icke medlemmar » 4,00.

Förbundsmedlemmar prenumerera å **Fredrika-Bremer-Förbundets** byrå, 54 Drottninggatan, personligen eller medelst postanvisning. Icke förbundsmedlemmar kunna prenumerera dels vid alla postanstalter i riket, dels på förbundsbyrån, dels äfven hos hrr bokhandlare.

Lösnummer kunna erhållas å **Fredrika-Bremer-Förbundets** byrå till ett pris af 60 öre för enkelhäfte.

Barnängens Patenterade Mjölktvål.

(Patent nr 2290.)

Redan i äldsta tider var mjölken uppskattad som ett framstående toalettmedel till hudens förskönande, och nutida mejerskors fina hy och vackra händer utgöra talande bevis på medlets förträfflighet.

Barnängens Mjölktvål är efter en patenterad metod direkt framställd från naturlig mjölk, hvadan densamma ovilkorligen gör hyn och huden *vit, vacker och smidig*, hvarom en och hvar kan öfvertyga sig genom någon tids daglig användning.

Obs. I följd af patentet kan ingen mer än vi framställa denna tvål.

Obs. Etiketterna (med björnstämpeln och *Barnängens* namn) äro inregistrerade.

Barnängens Tekniska Fabrik, H. Maj:t Konungens Hofleverantör, Stockholm.